

Határozóragos helységnevek a nyelvhasználatban
Szakdolgozat

Készítette: Paróczai Bernadett V. magyar

Témavezető: Hoffmann István

Debreceni Egyetem, 2007

Tartalomjegyzék

1.	A helyhatározóragok rendszere (leíró szempontú megközelítés).....	3
1.1	Az általános magyar esetrendszer.....	3
1.2	A határozói esetek rendszere	5
1.3	A helyhatározóragok rendszerezése	7
1.4	Nyelvjárási sajátosságok a határozóragok rendszerében.....	12
2.	A helyhatározóragok rendszerének történeti áttekintése	14
3.	Helyneveink ragozása.....	23
3.1	Fonológiai és morfológia megállapítások.....	23
3.2	Funkcionális megállapítások	25
3.3	Nyelvjárási sajátosságok a helynevek ragozásában.....	27
3.4	Helyneveink ragozásának történeti alakulása.....	31
4.	Konkrét névanyag feldolgozása.....	32
4.1	Előzmények	32
4.2	A feldolgozás.....	35
4.3	Összegzés	42
	Szakirodalom	45
	Függelék	48

1. A helyhatározóragok rendszere (leíró szempontú megközelítés)

1.1 Az általános magyar esetrendszer

Az eset fogalmát nem azonos módon határozza meg a szakirodalom. A *Mai magyar nyelv* című munkában és KIEFER FERENC *Strukturális nyelvtanában* is olvashatunk definíciót az eset fogalmáról. A *Mai magyar nyelv* szerint az eset a névszónak olyan ragozásbeli kategóriája, illetve olyan ragozott alakja, amely alakban a névszó önmagában is meghatározott mondatrész lehet egy-egy adott mondatban (MMNy. 196–203). A *Strukturális nyelvtan* szerint az esetet leginkább nem jelentései alapján határozzuk meg, hanem alaki sajátosságok szerint. Ebben a meghatározásban az eset két értelemben szerepel: a ragozásbeli kategória esetviszonyra utal, tehát szintaktikai-szemantikai kategória, a ragozott alak esetraggal ellátott névszóra vonatkozik, így ez morfológiai kategória (Str.MNy. 3: 578). A *Mai magyar nyelv* szerint 27 névszói esettel számolhatunk, melyből kettő csak mellékneveken, egy pedig számneveken fordul elő. A névszók általános esetalakjait összefoglaló táblázatot az említett munkában megtalálhatjuk (MMNy. 197–200).

A táblázat alapján megállapítható, hogy nem minden általános esetrág járul hozzá minden névszóhoz. Ebben a munkában is találunk arra utalást, hogy egyes vizsgálatok szerint csak 18 esetet különböztethetünk meg: 18 esetről akkor beszélünk, ha a részeshatározói esetet és a birtokos esetet külön számítjuk, 17 esetről pedig, ha alaki egyezés miatt egybe vesszük a kettőt. Viszont más okból is vitatható az esetek száma, és ha ezeket figyelembe vesszük, akkor egy újabb táblázatban összefoglalva láthatjuk az eredményt (MMNy. 201–202).

Mint már utaltam rá, van néhány vizsgálat, mely szerint 18 esetet különböztethetünk meg a magyar nyelvben. A *Strukturális magyar nyelvtanban* is ezzel a szemlélettel találkozunk: (StrMNy. 3: 580).

1. nominativus
2. accusativus: -t
3. dativus: -nAk
4. instrumentalis: -vAl
5. causalis-finalis: -ért

6. translativus-factivus: -vÁ
7. inessivus: -bAn
8. superessivus: -n
9. adessivus: -nÁl
10. sublativus: -rA
11. delativus: -rÓl
12. illativus: -bA
13. elativus: -bÓl
14. allativus: -hOz
15. ablativus: -tÓl
16. terminativus: -ig
17. formativus: -ként
18. superessivus: -Ul

Ezek közül az első három eset szintaktikai, mert a mondattani viszonyokból kikövetkeztethető, a további 15 pedig lexikai eset, melyeket az egyes igék lexikai jellemzésében kell megadni.

Mint láttuk a hagyományos tárgyalásmód a mondattani meghatározásból indul ki. Viszont KIEFER munkájában olvashatjuk, hogy az esetviszony és az esetrag két különböző kategória, hiszen ugyanaz az esetviszony több egymástól eltérő esetraggal is kifejeződhet, és két különböző esetviszony ugyanabban az esetragban ölthet testet. KIEFER szerint a *Mai magyar nyelv*ben található definíció döntő szempontja az, hogy az esetraggal ellátott névszó önmagában is lehet meghatározott mondatrész a mondatban. Ez alapján nem különíthető el az esetrag és a névszókhoz járuló képzők. A továbbiakban erre a problémára keres megoldást KIEFER. Különböző kritériumokat sorol föl, melyek alapján megállapítható az esetrag pontos definíciója: *valamely toldalék akkor és csakis akkor esetrag, ha a vele toldalékolt főnév lekötheti az igének valamely, alakja szempontjából is meghatározott vonzatát* (Str.MNy. 3: 584).

1.2 A határozói esetek rendszere

Az általános magyar esetrendszer tárgyalása után nézzük meg a határozói esetrendszert konkrétan! A történeti mondattani kutatások kiderítették, hogy a különböző határozófajták közül a térszemléletben adott helyhatározó a legősibb. KIEFER is utal rá, hogy a magyarban a helyhatározói funkciók a leggazdagabbak, és két csoportra oszthatók, aszerint, hogy helyet vagy irányt jelölnek-e.

A helyhatározókra jellemző irányhármasság (ld. később) tehát a hol? honnan? hová? kérdésekre felelő helyhatározóinknak a pontos kifejező eszközeinek az elkülönülése az elvontabb határozók körében is megfigyelhető. Sőt, a határozórendszerünkre olyan hatással van a helyhatározó mint határozói alapkategória, hogy a különböző határozó fajták összességén belül is megmutatkozik az irányhármasság. Így az időféle, módféle, állapotféle határozók és az állandó határozó ilyen szempontból az előzmény- vagy tartam- vagy véghatározóval állíthatók párhuzamba. Ennek összefoglalását a TOMPA JÓZSEF szerkesztette akadémiai leíró nyelvtanban találjuk meg (MMNyR. II, 1970: 175).

Természetesen vannak olyan határozótípusok (fok- és mértékhatározó), melyek nem illeszkednek bele ebbe a keretbe.

A *Mai magyar nyelv kézikönyve* (MMNyK. 1971: 250–257) szerint a határozóragokkal határozói körülményt jelölünk meg. Ez a munka is szól az irányhármasság elvéről, továbbá arról, hogy helyhatározóragok emellett a belső és külső helyviszonyra is utalnak. Sőt, megállapíthatunk rajtalétet és mellettséget megnevező szóelemeket is. A helyhatározóragokkal konkrétan a következő pontban foglalkozom.

Az említett munka megkülönböztet időhatározó, módhatározó és állapothatározó ragokat, és mindegyiknek föltünteti az elsődleges illetve másodlagos jelentését. A határozóragok között érintkezés van, továbbá gyakori, hogy az alapszóból sugárzik bele a ragba a más-más funkció. Máskor a szerkezet alaptagjának a jelentése módosítja a mondatrész jelleget.

TOMPA JÓZSEF és a *Mai magyar nyelv* is megjegyzi, hogy a viszonyokat nemcsak ragokkal, hanem névutókkal is kifejezhetjük. Ezek legjellemzőbb részének ugyanúgy megvannak a térben való viszonyítás három fő irányának jelölésére szolgáló eszközei, mint a ragoknak. A *Mai magyar nyelv* szerint a viszonyragos alakok számbavételét az is megnehezíti, hogy több névutónk kezd raggá válni.

1.3 A helyhatározóragok rendszerezése

Az általánosabb áttekintés után ebben a pontban a helyhatározók rendszerét vizsgálom leíró szempontból. *A mai magyar nyelv kézikönyvében* olvashatjuk, hogy a helyhatározórag olyan morféma, amely a névszóhoz kapcsolódva megjelöli a mondatban kifejezett állítás helyviszonyait. Az alábbi táblázat összefoglalja ezeket a ragokat, az elsődleges jelentést föltüntetve. A másodlagos jelentéssel ebben a táblázatban most nem foglalkozom, a tanulmányban megtalálható (MMNyK. 1971: 250–257).

A rag	Belső helyviszony	Külső helyviszony	Irányjelölés
<i>-ból/-ből</i>	házból, kertből	fejéből	kezdet
<i>-tól/-től</i>	várostól	háztól, kerttől	kezdet
<i>-ról/-ről</i>	tanfelügyelőségről	házról, kertről	kezdet
<i>-ban/-ben</i>	házban, kertben	jártában-keltében	tartam
<i>-nál/-nél</i>	színháznál	háznál, kertenél	tartam
<i>-n</i>	egyetemen	házon, kerten	tartam
<i>-ba/-be</i>	házba, kertbe	nyakába	vég
<i>-ig/-hoz/-hez/-höz</i>	színházhoz (tartozik)	házig, házhoz, kerthez	vég
<i>-ra/-re</i>	zsebre	házra, kertre	vég

A poliszémia kérdéskörével KOROMPAY KLÁRA is foglalkozik. Nézzük röviden, hogy milyen funkciók jellemzik általánosan a helyhatározóragokat:

- Időhatározói funkcióban: *-ban, -ben, -n, -on, -en, -ön, -ra, -re, -ig, -á, -é*
- Állapothatározói funkcióban: *-ban/-ben, -ból/-ből, -n, -on, -en, -ön, -ra, -re, -é,*

-l

A *hová?* kérdésre felelő helyhatározóragok esetében jellemző funkció az eredményhatározó: *-ba/-be, -ra/-re*; célhatározóként: *-ra/-re*; részeshatározóként: *-nak/-nek, -á/-é* lativuszhatározó. A *honnan?* kérdésre felelő helyhatározó ragok körében: eredethatározó: *-ból/-ből*; okhatározó: *-ból/-ből, -ról/-ről, -tól/-től*.

A magyar nyelv viszonyragjai közül sok többféle jelentésfunkcióban is él. Mivel vannak azonos jelentésben használatos, bár eltérő alakú ragjaink is, egy-egy viszonyrag jelentését nem lehet a konkrét mondattól elszakítva vizsgálni.

A fenti táblázat alapján nézzük meg a határozóragok jellemzőit részletesebben!

TOMPA JÓZSEF meghatározásában a helyhatározók a mondatban kifejezett cselekvés, történés, létezés térbeli körülményeit határozzák meg: arra mutatnak rá, hogy hol játszódik le, hogy honnan indul, és milyen irányba terjed az adott cselekvés, történés, létezés. A helyhatározóknak az a sajátossága, hogy a térben való viszonyítás fő irányait tükrözik, a kifejezőeszközökben is megnyilvánul: ennek egyik típusa a helyhatározóragok használata.

Arra, hogy a cselekvés, történés, létezés valaminek a belsejében (hol?) megy végbe, onnan (honnan?) indul ki, illetve oda (hová?) irányul, úgynevezett belviszonyragokkal mutatunk rá. Ebbe a csoportba három ragcsoport tartozik, mint ahogy a táblázatban is láthattuk:

A -ban, -ben ragos inessivusi alak:

Legjellemzőbben a szótőben megnevezett dolog belsejére utaló, *hol?* kérdésre felelő helyhatározó szerepében: *a fiúk zsebében*. Olykor azonban nem a belső térre, hanem külső felületre vonatkozik: *a Váci utcában*. A beszélt nyelvben elterjedt inessivusi szerepkörben a *-ba/-be* ragos illativusi alak, és ez nem számít nyelvi hibának, viszont a szabályos helyesírást sérti ez az alak. A *-ban/-ben* alak illeszkedése, illetve tőhöz való kapcsolódása szabályszerűen történik: rendszeren a szótári tőalakhoz járul, kivéve például a *fa - fában* alakot.

A -ból, -ből ragos illativusi alak:

Ez az alak is belső térre vonatkozó, viszont a *honnan?* kérdésre felelő helyhatározói szerepe a legjellemzőbb: „*Én feljövök érte a síri világból.*” Ugyanúgy illeszkedik és kapcsolódik a tőhöz, mint a fent említett alakok. Nyelvjárásainkban a ragnak *-bó/-bő, -bú/-bű, -bul/-bül*, alakja is él.

A -ba, -be ragos illativusi alak:

Belső térre vonatkozó *hová?* kérdésre felelő helyhatározói szerepe a legjellemzőbb: *Fülembe forró ólmot öntsetek*. Alaki szabályai általában az előzőekéhez hasonlóak.

Arra, hogy a cselekvés, történés, létezés valaminek a felszínén, közelében (hol?) megy végbe, onnan (honnan?) indul ki, illetve oda (hová?) tart úgynevezett külviszonyragok segítségével utalunk. Ezek a következők:

Az -n, -on -en, -ön superessivusi alak:

A tárgyak felületére, esetleg tetejére utaló *hol?* kérdésre felelő helyhatározói jelentése a legfontosabb. Jelentése olykor rokon az inessivusi *-ban/-ben* ragos alakéval, például: *Kint van az erdőn–Kint van az erdőben*. Alaktani viselkedése: a magánhangzós végű, egyalakú névszótövekhez az *-n* rag járul. A mássalhangzós végű, egyalakú névszótövekhez a háromalakú ragváltozat járul.

A -ról, -ről delativusi alak:

Jelentései közül legfontosabb a dolgok felületére vonatkozó *honnan?* kérdésre felelő helyhatározó. Olykor ennek a jelentése is érintkezik az elativusi *-ból, -ből* ragos szóalakéval: *Mikor jössz meg az erdőről?* Az illeszkedése, és tőhöz való kapcsolódása azonos a fent tárgyalt ragokéval. A beszélt nyelvben, főleg nyelvjárásainkban a rag másféle változatokban is él: *-rul, -rül, -rúl, -rűl*.

A -ra, -re ragos sublativusi alak:

A dolgok felületére vonatkozó *hová?* kérdésre felelő helyhatározó. Jelentése néha az illativuséval rokon: *Kimegyek az erdőre*.

A következő három rag is külviszonyt fejez ki, viszont mást, mint a fent tárgyalt hármas alakcsoport: a superessivusi, a delativusi és a sublativusi. A két ragcsoport helységnevek végén kiegészíti egymás használatát, erről a továbbiakban fogok szólni.

Tehát a három említett rag:

A -nál, -nél adessivusi alak:

Legsajátosabban a szomszédos térségre vonatkozó *hol?* kérdésre felelő helyhatározót fejez ki: *a csárdánál*. Alaktani szempontból az ismert illeszkedési szabályokat követi.

A -tól, -től ablativusi alak:

Honnan? kérdésre felelő helyhatározó funkciója a legfontosabb: *Az Értől az Óceánig.*
A beszélt nyelvben *-tul, -tül, -túl, -tűl* alakban is használatos.

A -hoz, -hez, -höz allativusi alak:

Az előző két ragos alaknak megfelelő *hová?* kérdésre felelő helyhatározói jelentés jellemzi: *fűhöz - fához.* Alaki szempontból a háromalakú toldalékok illeszkedési szabályait követi.

A szakirodalom említi a **-t, -tt locativusi alakot** is, amely csupán *hol?* kérdésre felelő helyhatározó szerepében ismeretes, bizonyos község- és városnevek végén: pl. *Kolozsvárott;* jelentése a *-ban/-ben* vagy az *-n, -on, -en, -ön* ragokéval rokon. A **-t** ragváltozat csak a *-hely* illetve *-vár* utótagú összetett helynevek abszolút tövéhez járul, de még ott is elég ritka. A **-tt** változat mindig zártabb, azaz *-o, -e, -ö* kötőhangzóval járul a *-vár* végű összetett helynevekhez. A nyelvjárásokban, sőt a beszélt nyelvben egyre ritkább a használata, kissé irodalmias hatást kelt.

A bel- és külviszonyragok főntebb bemutatott megkülönböztetését nem szabad mereven értelmeznünk. Nyelvünk ugyanis egyes esetekben a tárgyalt szemlélethez képest fordítva is alkalmazza a helyhatározóragokat. Az elsősorban külső helyviszonyt jelentő *-nál, -nél* rag olykor egyéb körülményre is utal. Viszont a használat kiteljesedése nem minden esetben helyeselhető. Így például főlősleges *-nál, -nél* ragot használni valóságos belviszony kifejezésére *-ban, -ben* helyett. Ne mondjuk például azt, hogy „*Az iskolánál folyik a készülődés*”, ha az az épület belsejében történik. További példaként hozható föl, amikor a *-ra, -re* raggal olyan helyhatározót hozunk létre, amely nemcsak *hová?* hanem *hol?* kérdésre is felelhet.

A *-ban/-ben, -ba/-be, -ból/-ből* ragok az alábbi mondatokban külső helyviszonyt jelölnek:

*Rossz süveg **fejében**, vállain kötőfék.*

*Kiakasztotta a börtáskát a **nyakából**.*

*Fejkendője előrecsúszott a **homlokába**.*

Az alábbiakban az *-n, -on, -en, -ön, -ra, -re, és -ról, -ről* ragok belső helyviszonyt fejeznek ki:

Egyedül lakom ócska szobán.

Befordultam a konyhára.

A külviszonyragok általában gyakoribbak belső helyviszony kifejezésére, mint fordítva. A *-ban/-ben, -ba/-be, -ból/-ből* úgyszólván csak bizonyos állandó fordulatokban jelöl külső helyviszonyt.

Előfordul az is, hogy arra a körülményre, hogy a cselekvés, történés, létezés valaminek a közelébe tart *-hoz/-hez/-höz* helyett *-ra/-re* raggal utalunk.

A bel- és külviszonyragos alakok sok esetben árnyalatnyi különbséget érzékeltetnek. A *-ban /-ben* ragos határozó többnyire egyszeri, alkalmi vagy időleges állapot valóságos körülményeit határozza meg. Például „*a konyhában ül*” szerkezetben arra utal, hogy az alany valóban a konyhában van. Az *-n* ragos alak viszont színhelyre csak általában, elmosottabban utal: pl. „*a konyhán van*” azt jelenti, hogy valakinek a konyha a munkahelye.

Ezek hatására, analogikusan újabb alappárok is keletkeztek: „A gyerek az *iskolában van*” azt jelenti, hogy a gyerek iskolakötelezettségénél fogva bent van az épületben. Ha azt mondjuk, hogy „az *irodában* megtalálod, akkor arra utalunk, hogy ott tartózkodik az illető, de ha „az *irodán* dolgozik” azt jelenti, hogy irodai munkakörben dolgozik. Ezekre a jelenségekre nem igazán lehet szabályokat alkotni, nagymértékben függ a használatuk a nyelvi szokásoktól, a nyelvhasználók földrajzi, társadalmi hovatartozásától.

Végül néhány általánosabb problémára, kérdésre szeretnék kitérni. Elsőként arra, hogy mivel a rag szóalakzáró elem, kapcsolódási körét a névszójelekhez való viszony határozza meg. A helyhatározóragok lényegében korlátozás nélkül kapcsolódhatnak jelmorfémákhoz, továbbá: a ragok után általában nem fordulhat elő újabb névszórag.

1.4 *Nyelvjárási sajátosságok a határozóragok rendszerében*

E fejezet utolsó részében a helyhatározóragokat nyelvjárási szempontból vizsgáljuk meg. KISS JENŐ *Magyar dialektológiájában* (2001: 314–318) olyan ragokkal foglalkozik, melyek alaktani-rendszertani szempontból eltérnek a köznyelvi formáktól. Ez alapján nagy eltéréseket mutat nyelvjárásainkban a *-hoz/-hez/-höz* rag. Megállapítja, hogy egyalakú, kétalakú és háromalakú változatai is élnek a nyelvterület különböző részein.

A *-nál/-nél* rag egyalakú a Dunántúl nyugati-délnyugati részein. A *-ban/-ben* és a *-ba/-be* ragok közötti különbség nyelvjárásainkban hiányzik. A *-ba/-be* általános használata jellemző a hol? miben? kérdésre felelő határozókban is. Ezt KÁLMÁN BÉLA is megállapította (1966: 51–52)

A *-ra/-re* rag egyalakú Nyitra vidékén, a *-ra* mellett *-rá* is jelen van egyes erdélyi pontokon

A *-ból/-ből*, *-tól/-től*, *-ról/-ről* ragok az egész nyelvterületen kétalakúak, hangtanilag azonban nagy változatosságot mutatnak.

Az *-on/-en/-ön* helyhatározóragok a nyelvterület nagy részén háromalakú, de az általános *ö*-zés és a hangsúlytalan *ö*-zés területén kétalakú formában fordulnak elő.

Csak nyelvjárási szinten élnek a *-nott*, *-nól*, *-ni* határozóragok, melyek csak személyt jelölő névszókkal kapcsolatban használatosak. Erről szól KÁLMÁN BÉLA is, továbbá IMRE SAMU ezeket a ragokat nevezi családi helyhatározóknak (MMNyR. 1971: 357).

KISS JENŐ szerint az *-á/-é* lativusragok nyugaton fordulnak elő egyes helynevekben: *Sárvára*, *Győr*. A *-t/-tt* helyhatározórag sűrűn jelentkezik a székelységben nyelvjárási formában: *Vásárhejt*.

A névutókból fejlődött határozóragok nagy része és a lativusi *-é* bizonyos nyelvjárásokban egyalakúak és nem illeszkednek.

IMRE SAMU fent említett tanulmányában olvashatjuk, hogy jellemzően állománybeli különbségeket mutatnak azok a határozóragok, melyek csak a nyelvjárásokban fordulnak elő. A fent említett családi helyhatározók ide tartoznak.

Arról is szoltam már, hogy nyelvjárásainkban ritka a *-ban/-ben* rag, helyét a hol? kérdésre felelő *-ba/-be* tölti be. Itt az állománybeli különbség gyakoriságbeli különbséghez

vezet. A *-ba/-be* szerepe a köznyelvhez képest megnő. Ennek történeti háttérével a következő fejezetben foglalkozom.

Hasonló gyakorisági többlet mutatkozik a *-nál/-nél* rag esetében is az északkeleti vidéken.

Számos realizációs különbséget is tapasztalhatunk a határozóragok vizsgálatakor, pl. illeszkedési hiányok jellemzik a nyelvterület délnyugati nyelvjárásait.

A fenti leíró szemléltetés után a következő fejezetben a határozóragok rendszerének történeti alakulását vizsgálom meg.

2. A helyhatározóragok rendszerének történeti áttekintése

Az alábbiakban a magyar névszóragozás történetéről szeretnék áttekintést adni, leginkább KOROMPAY KLÁRA *Névszóragozás* (TNyt. I./II 355–410; 284–318) című tanulmányára támaszkodva. A magyar névszóragozás történetében az ősmagyar kor a lassú, de gyökeres átalakulás időszaka. A korszak elején kevés elemből álló, zárt ragrendszer van jelen, mely a korszak vége felé jóval gazdagabb, magában hordja a további bővülés lehetőségét. Egyes elemek testesebbek, funkciójukat tekintve árnyaltabbak lettek.

A magyar nyelv névszóragozásának egyik szembetűnő jellegzetessége, hogy új elemek megjelenésével az ősmagyar kortól egészen a kései ómagyar korig számolni kell. A szakirodalomban ezt „megkésetttségként” említik, mert a mai rendszer lényeges vonásaiban a kései ómagyar korra alakult ki. Jelentősen megnőtt a ragok száma, az új elemek egy része már a meglévő elemek átalakulásával jött létre, a legnagyobb arányú változás a névutók egy részének raggá válása volt. A folyamat fő összetevői: a rövidülés és az illeszkedés, amelyekről alább fogok beszélni. Öt ragról tudjuk biztosan, hogy már az ősmagyar korban valamilyen formában létezett, ezek: a *-t* tárgyrag, a négy határozórag: az *-n* lokatíviszrag, a *-t* lokatíviszrag, az *-á/-é* latíviszrag és az *-l* ablatíviszrag. A mai magyar nyelvben a határozóragok nagy elterjedtséget mutatnak a különböző morfológiai részrendszerekben. Az alapnyelvből örökölt ragállományba beletartozik a $\emptyset$ rag is, alanyi funkcióban, névszói állítmányi funkcióban és megszólításban. A birtokos jelző is jelöletlen az ősmagyar kor utolsó szakaszáig.

Névszóragozásunk másik jellegzetessége, hogy az elemek nem alkotnak szorosan zárt rendszert, viszont ez a heterogén elemsor bizonyos pontokon rendszerré sűrűsödik. Ennek legvilágosabb példája a kilenc elemből álló helyhatározóragok rendszere, amelynek legfőbb jellemzője az irányhármasság és a rendkívüli funkciógazdagság. Hiszen alapvetően helyviszonyra utalnak, de emellett sok más jelentést is hordoztak: állapot-, eszköz-, idő-, mód- és más határozók ragjai is voltak. Mindig a ragozandó szó döntötte el, hogy ezek a ragok melyik szerepkörben mutatkoznak meg.

Fölvetődik az a kérdés, hogy miért keletkeznek új névszóragok? Az egyértelműségre, pontosságra való igény vonta maga után a határozóragok rendszerének kiteljesedését.

Elsőként történeti áttekintést szeretnék adni a névszóragok keletkezéséről.

Az ősmagyar korban keletkezett új névszóragok 80%-a önálló szóból alakult (agglutinálódott). A következőképpen zajlott le a folyamat: a helyviszonyt először egy szerkezet fejezte ki, mely két önálló szóból állt: *ház belen* (*bél* 'belső rész' főnév + *n* lokat. rag) a ház belsejében > *házban*; *ház belől* (ablatívusz) > *házból*; *ház belé* (latívusz) > *házba*. Sokszor a raggá váló névszó maga is ragos, tartalmazza valamelyik alapnyelvi lokatívuszragot, ami akkor is megmarad, amikor az agglutináció végbemegy (*belen* > *ben*). A nyomaték a szerkezet első tagjára esett, így a hangsúlytalan második rész alakja elkezdett rövidülni és ezzel párhuzamosan az eredeti önálló jelentése a szerkezeten belül elhomályosult.

A szerkezet hamarosan már egy főnévből és egy névutóból állt, pl. *ház ben*: ez a szerkezet sokáig fennmaradt, ezért ezeket a névszóragokat névutói eredetű ragoknak is nevezi a szakirodalom. A folyamat akkor záródik le, amikor az önálló, már egy szótagú rag illeszkedik az előtte álló szóhoz és egybe van írva: *házban*.

A már említett egyértelműsége törekvés vezetett a primer ragok hasadásához, vagyis különböző jelentéseik a kialakuló különböző alakokhoz kezdtek kapcsolódni. Ennek módja a testesedés, a legfőbb eszköze a toldalék előtti tövéghangzó volt. Például az alapnyelvi *-n* lokatívuszrag esetében az előtte álló tövéghangzó középső nyelvallásfokban kezdett egységesülni, amikor a rag helyhatározói jelentésben szerepelt, és alsó nyelvallásfokban, amikor mód- és állapothatározóként lépett fel. A tövéghangzók egy idő után a toldalék részévé váltak és így létrejött az *-on/-en/-ön* helyhatározó és az *-an/-en* mód- és állapothatározó rag.

A harmadik mód, ahogyan új névszóragok keletkeztek: a raghalmozás. Ez az a folyamat, amikor a meglévő elemekből lesz egy újabb, az összetevőitől eltérő jelentésű toldalék.

Látványos kiteljesedés a rendszerben az ómagyar korban következett be, de az ősmagyar kor is igen fontos a névszóragok történetében. Az ősmagyar korban megindult raggá válás sok toldalék esetében az ómagyarban válik teljessé, akkor következik be az alaki rövidülés és az illeszkedés. Ez a folyamat fokozatos: a *-ben*, a *-nek* már az ősmagyarban is egy szótagú, a *-ból*, a *-ből* vagy a *-ba/-be* viszont még az ómagyar kor első felében is zömében névutói állapotban van : HB: *timnucebeleul*, „tömlöcéből”/ *vilagbele*,

„világba”. BENKŐ LORÁND (1980: 225–234) is utal rá, hogy a *-ban/-ben* ragként viselkedik, a *-ból/-ből* és a *-ba/-be* még névutóként szerepel ebben a korban. Eredetük ugyan nem vitás, viszont alaki fejlődésüknek nem minden mozzanata tisztázott. Nehézséget jelent, hogy az első adataink az Árpád-kor emlékeiből valók, amely már a befejezett szakasza a fejlődésnek. A *-ban/-ben* alak kizárólagosan fordul elő az alábbiakban: HB: *milostben, iovben*; KT: *vleben*. A korai véghangzóval három szótagos, majd ennek elveszése után két szótagos névutóból vált raggá, amely „*belen*” alakú lehetett.

BENKŐ szerint a rövidülésnek három lehetséges magyarázata van (1980: 225–234):

- a) szabálytalan rövidítő tendencia
- b) bizonyos mondatfonetikai helyzetben a második vokális nyílt szótagba kerülése és kiesése
- c) névutóban bekövetkező vokális kieséssel, majd ennek analógiás hatásával

BENKŐ azt mondja, hogy ezek a magyarázatok kizárják egymást.

Az ómagyarban válik általánossá két ragunk rövid alakja: a *-ba/-be* és a *-ból/-ből*. A kettő közül a *-ba/-be* rövidülése a korábbi. Már a korszak elejétől általános az egy szótagú alak: 1395k. *'hamuba silht pagacha'*. A rövidülés menete a következő: *belé > belë > bel > bé > bā > ba/be*, vagy *belé > bé*, az *l* kiesésével. A magánhangzó hosszú vagy rövid voltát nem lehet bizonyosan igazolni, mert ebben a korszakban nem jelölték a magánhangzók hosszúságát. Az az egy bizonyos, hogy ennek a ragnak az egy szótagúvá válása leginkább a korai és a kései ómagyar kor közé esett.

Tovább elhúzódik, és nagyobb ingadozást mutat a *-beleül > balól/ belől > ból/ből* változás. Csak a JókaiK.-ben találkozunk hosszú alakokkal: *langbalol, menbelewl*. A többi 22 kódexrészletünk 200 adata kivétel nélkül rövid. Kivételek a legnagyobb számban a GuaryK.-ben és a NádK.-ben jelentkeztek. A sok évtizeddel korábbi Huszita Biblia csak a rövid alakot használja. A XV. század elejére a *-balól/-belől* rövidülése egyes nyelvjárásokban már befejeződött. Számolni kell a már korábban megrövidült ragok analogikus hatásával.

A *-ból/-ből* kialakulásának kedvezhetett a *-ban/-ben* és a *-ról/-ről, -tól/-től* kialakulásának etimológiája. Fölmerül a kérdés, hogy mi késleltette a rövidülést? A legjellemzőbb ok valószínűleg a ritka ragelőfordulás. A *-ban/-ben* például két és félszer olyan gyakran fordul elő, mint a *-ból/-ből*. Fékező tényező a *belőlem, belőled* névmási sor

analogikus hatása is. A változás valószínűleg a veláris alakban indult meg, a hosszabb alakok fennmaradását a kódexirodalom másolat jellege is elősegítette.

A rövidülésnek az egyik, kései ómagyar korban jellemző típusa az, amikor a ragvégi mássalhangzó eltűnik. Korainak látszik a *-ban/-ben* ragnak a *-ba/-be* alakúvá való rövidülése, mely a kódexekben és oklevelekben gyakori. A *-ba/-be* alak olyan elterjedt, hogy a *-ban/-ben* rag összes adatának egyharmadában jelentkezik, ennek a változásnak funkcionális következményei lesznek, melyekről a későbbiekben lesz szó.

Ugyancsak BENKŐ LORÁND munkájában szól arról, hogy a *-ból, -be, -ra, -tól és -ért* ragok a XIII - XIV. században még névutónak tekinthetők. A névutóból raggá válás folyamata a magyar nyelv külön életében indult meg. Nem egy fiatal jelenségről van szó, hanem egy időben elhúzódó folyamatról.

Az illeszkedés fajtái közül a palato-veláris a XVI. századig szinte teljes körben megvalósul, a labiális-illabiális illeszkedés még nagyfokú ingadozást mutat. Bizonyos ragok esetében az illeszkedés megelőzte a rövidülést, a szakirodalomban ennek az időszakát a XIII – XIV. századra teszik. Az önálló szóból keletkezett ragok, köztük a helyhatározóragok 100%-os illeszkedést mutatnak. A korai ómagyar korban a ragok többsége már egy szótagú, illeszkedésük viszont csak a kódexek korára tehető. A rövidülés és az illeszkedés együttesen, egymást át- meg átszöve hatott.

Mint már említettem, a labiális-illabiális illeszkedést illetően ragonként és nyelvjárásonként nagyfokú ingadozást láthatunk. Az *-on/-en/-ön* rag tökéletes háromalakú illeszkedését mutatja a BécsiK.: *innepén*. Ez az alaki egység funkcionális szempontból is fontos, mert az *-n, -on/-en/-ön* helyhatározórag és az *-n, -an/-en* módhatározórag elkülönülése is szerepet játszik. Ez a folyamat a korai ómagyar kortól már adatolható.

A következő folyamat a szabad magánhangzó váltakozás. Középső és felső nyelvállású magánhangzó váltakozása figyelhető meg a *-ból/-ből ~ -bül/-bül, -ról/-ről ~ -rül/-rül, -tól/-tól ~ -tül/-tül, -ol/-öl ~ -ul/-ül honnan?* kérdésre felelő helyhatározó ragjaink egymásra hatása állandóan jellemző, hosszú folyamat. A korai ómagyar korban a főnti ragok előzménye alakilag még távol áll egymástól.

A *-ból/-ből, -ról/-ről, -tól/-tól* ragok magánhangzója egységesen középső nyelvállású, e típus legkorábbi képviselője a Huszita Biblia. A BécsiK.-ben is ebben a formában jelenik

meg a három rag. A XV. századi levelek, hivatalos iratok körében egy-egy emlék nem tartalmazza a teljes ragsort.

A második főtípus jellemzője: a *-ból/-ből* és a *-ról/-ről* analogikus hatása különböző kódexeinkben a kiegyenlítődés különböző fokozatait hozta létre. Előfordul, hogy a *-ból/-ből* és a *-ról/-ről* kizárólagos, harmadik ragunk a veláris alakban mindig *-túl*, a palatálisban vegyesen *-tűl/-től* alakban jelentkezik. A belső nyelvi okokon kívül számolni kell egyrészt a nyelvjárások egymásra hatásával, másrészt a másolók szerepével.

A felső nyelvváltság magánhangzók irányába mutató kiegyenlítődésnek a korban még csak kezdeteit látjuk. A *-búl/-bül* rag egészen kivételes, a *-rúl/-rül* váltakozás valamivel gyakoribb. A kódexekre inkább a *-ról/-ről*, a levelekre, hivatalos iratokra, kisebb emlékekre a *-rúl/-rül* jellemző.

Egy-két iratban már a *-ból/-ből* de a *-rúl/-rül*, *-túl/tül* sor körvonalai is fölfedezhetőek. Az élő nyelvben a *-rúl/-rül* alak terjedésével kell számolni.

A labiális-illabiális magánhangzó váltakozásról is beszélnünk kell, ez tőtől függetlenül megjelenő váltakozást jelent, melynek során a rag magánhangzójának labiális-illabiális jellegét az adott részrendszer jellemzőjeként tarthatjuk számon. Fonológiai okokból ez a váltakozás csak a palatális magánhangzókat érinti, a jelenség ebben a korszakban ritka, valószínűleg visszaszorulóban van.

Az illabiális *-belél*, *-bél*, *-rél* alakok két egymással összefüggő emlékben jelennek meg rendszerszerűen: KeszthK.36: *kewbel* ~ KulcsK. 38: *kwbel*.

A *-ból/-ből* rag palatális változatát négyes ingadozás jellemzi: KeszthK. 142: *menybelel* ~ 199 *menybelewl* ~ 34: *menybel* ~ 426: *menybewl*. Az egy szótagú formák jóval gyakoribbak. A kései ómagyar korban lehettek olyan nyelvjárások melyekben a raghármás *-ból/-bél*, *-ról/-rél*, *-túl/-tél* formában élt. A *-bél*, *-rél* változat visszaszorulását az *ő* hang megjelenése indította meg, mert a magyar toldalékok rendszerében az *ó/ő* szembenállás fontos szerephez jutott, az *ó/é* viszont a korai ómagyar korban kivételes lehetett.

Egységes ragsorral a kései ómagyar korban csak kivételesen találkozhatunk.

A fent tárgyalt jelenségsorral kapcsolatban a szakirodalom két megszorítást tesz:

a) **Helyesírástörténeti** jellegű: nem zárható ki az, hogy egyes forrásokban az *e* betű mögött *ő* is meghúzódhat, mert az *e* hang jelölésmódjában az egész ómagyar kor folyamán nagy az ingadozás.

b) **Morfológiai** természetű: nem lehetetlen, hogy a labiális-illabiális szabad váltakozás alapján megindult e ragok körében is a háromalakú illeszkedés felé vezető fejlődés.

Az ősi *-n* lokaítvusragból sarjadt két toldalék bizonyos fokú elkülönülése már az ómagyar korban elkezdődött: a későbbi *-n*, *-on/-en/-ön* superessivusrag főnévhez járult, elsősorban helyhatározó szerepben, a későbbi *-n*, *-an/-en* melléknévhez és számnévhez mód- és állapothatározó ragként. E funkcionális kettősség az alaki kettősségnek is kedvezett.

Az *-n*, *-on/-en/-ön* superessivusrag középső nyelvállású előhangzója úgymond „kivételten”: JókaiK. 36: *úton*, 18: *vizen*. Ezen belül ingadozást esetleg a labiális-illabiális illeszkedés tekintetében találunk.

A magyar névszóragozási rendszer egyik sajátossága a XVI. században alakult ki. Egyrészt nagyon sok elemből állt. Másik jellemzője, hogy ez a sok elem együtt nem alkot zárt rendszert, kivéve a már említett kilenc helyhatározóragból álló csoportot. Ez a részrendszer két elv következetes megvalósulásával jött létre:

a) Az irányhármasság elvéről már említettem, hogy alapnyelvi sajátosság, ennek megfelelően a *hol? honnan? és hová?* kérdésekre válaszolnak ragjaink. Ezzel az előző fejezetben is foglalkoztunk már.

b) A helyviszony jellege szerinti tagolódás szerint belső, szorosabb külső és lazább külső jelleget fejezhet ki.

	Hol?	Hová?	Honnan?
Belső helyviszony	<i>-ban/-ben</i>	<i>-ba/-be</i>	<i>-ból/-ből</i>
Szorosabb külső helyviszony	<i>-n, -on/-en/-ön</i>	<i>-ra/-re</i>	<i>-ról/-ről</i>
Lazább külső helyviszony	<i>-nál/-nél</i>	<i>-hoz/-hez/-höz</i>	<i>-tól/-től</i>

Szólnunk kell arról, hogy sokszor nem mutatkozik eltérés a *-ban/-ben* és a *-ba/-be* ragok használatában. Az, hogy a két rag közötti funkciókülönbség elmosódóban van, már az ómagyar korban is gyakori volt és ez a tendencia továbbra is folytatódott. BENKŐNél is

olvashatjuk, hogy ez a folyamat az élőbeszédben érvényesült. A beszélők nyelvi elbizonytalanodását az is példázza, hogy a szövegek tanúsága szerint a *hol?* kérdésre gyakran *-ba/-be* ragos a válasz, továbbá a hiperkorrekció jelensége is lehet kiváltó ok. A két rag közötti választás bizonytalansága napjainkban is látszik.

A szakirodalomban is olvashatjuk, hogy a rendszer szigorú következetessége gyengülni látszik, az alábbi táblázatból is ez látható:

	A <i>-ban/-ben</i> rag szokásos funkciójában	A <i>-ba/-be</i> rag szokásos funkciójában	Összesen
<i>-ban/-ben</i> alak	481	<u>76</u>	557
<i>-ba/-be</i> alak	<u>204</u>	217	457
összesen	721	293	1014

A két rag eltérésének egymáshoz való viszonyairól más képet nyújt a funkcionális kiindulópontú vizsgálat, mert a *-ban/-ben* a szövegekben eleve gyakoribb, mint a *-ba/-be*. A szabályostól eltérő alakok száma mindkét rag esetében jelentős. Találunk példát a két rag használatát világosan megkülönböztető típusra, továbbá a *-ba/-be* alakban kiegyenlítő típusra, és a *-ban/-ben* javára kiegyenlítő típusra. Nem lehet kizárni azt, hogy a másolói tudatosságnak is szerepe van az alakok egységesítésében.

A következő tényeket kell figyelembe venni e probléma tárgyalása során:

a) A korai ómagyar korban e két rag közötti alaki különbség még éles: egyrészt *-ben*, *-ban/-ben*, másrészt *belé* formában tűnnek föl. Az egy szótagúvá válás és az illeszkedés a korai ómagyar kor végére hasonló hangalakot eredményezett: *-ban/-ben*, illetve *-ba/-be*. A határozóragok körében nem ritka a ragvégi mássalhangzó eltűnése. Az *n* hang nazális volta a változásnak kedvezett.

b) A *-ba/-be* rag magánhangzójának rövidülésével meglazult az a kapcsolat, amely a toldalékot az *-á/-é* lativuszraghoz fűzte. A motiváltság megkönnyítette, hogy a *-ba/-be* alak *-ban/-ben* értelemben szerepelhessen.

c) Funkcionális szempontból fontos, hogy a közlésben komolyabb zavar nem támadt, mert a szövegkörnyezet ezt meghatározta.

d) Nem zárható ki, hogy a folyamat összefüggésben van azzal a jelenséggel, melynek az egyik irány kieselése a lényege.

e) Írott szövegben a latin hatás is előmozdította a két rag keveredését, mert a vonzatok pontos fordítása a magyartól eltérő raghasználatot eredményezett.

Az egész jelenségréől elmondható, hogy a nyelvi normával kapcsolatos jelenségek nagyobb szerepet játszottak, mint a nyelvjárási különbségek.

E fejezet befejezéseként egy összefoglalást szeretnék adni a ragok előfordulásáról, funkciójáról az ómagyar kort tekintve:

<i>RAG</i>	Gyakoriság	Kóde xben való előfor dulás	Eredeti sz. - ben való előford ulás	Latin megfelelő	Funkció
-ban/-ben	gyakori	21	20	in+ablativus v. pusztá ablativus	Hol? (belső helyviszony)
-ba/-be	gyakori	18	10	in+accusativus	Hová? (belső helyviszony)
-ból/-ből	közepes gyakoriságú	9	9	de/ex/a/ab+ablativus	Honnan? (belső helyviszony)
-n, -on/-en /- ön	gyakori	8	17	super+acc., in+abl., pusztá abl.	Hol? (általános helyviszony)
-ra/-re	gyakori	11	16	ad/in+ prep. Acc.	Hová? (szorosabb külső helyv.)
-ról/-ről	közepes gyak.	5	5	de/a/ab prep. Abl.	Honnan? (szorosabb külső helyv.)
-nál/-nél	ritka	2	2	apud/ad+prep.	Hol? (lazább külső helyv.)
-hoz/-hez/-	közepes	5	5	ad+accusativus	Hová? (lazább

<i>höz</i>	gyak.				külső helyv.)
-tól/-től	közepes gyak.	6	7	a/ab +abl. v. puszta abl.	Honnan? (lazább külső helyv.)
-nak/-nek	gyakori	19	32	dativus v. kettős nom./acc.	Hová? (helyhat.)

3. Helyneveink ragozása

Az e témakörben fellelhető szakirodalmi anyagot megvizsgáltam, és a következőkben erről adok áttekintést, majd saját megfigyeléseimet írom le az összegyűjtött névanyag alapján.

Előjáróban annyit elmondhatunk, hogy e kérdéskörben nem született teljesnek mondható munka, mert ez a jelenség is nagy nehézségeket okoz még a magyarul tanulók, beszélők számára is. Még hozzá azért, mert nem adható egyértelmű válasz az erre vonatkozó kérdésekre. Ennek oka lehet, hogy a magyar anyanyelvi beszélők nyelvhasználatában is nagyfokú az ingadozás, és a grammatikák és kézikönyvek sem adnak kielégítő megoldási javaslatot.

3.1 Fonológiai és morfológia megállapítások

Amiben minden tanulmány egységesen egyetért, az az, hogy a helységnevek ragozása egy „túlzottan bonyolult szabályrendszerhez” (MNyTK. 160: 139) köthető. KISS JENŐ megjegyzi, hogy vannak ugyan szabályok, ezeket azonban kivételek gyengítik (1985: 88–91). A *Nyelvművelő Kézikönyvben* is olvashatjuk, hogy „a raghasználat bonyolult, szabályokba alig foglalható, általában a név véghangzója, illetve az összetétel utótagja a mérvadó” (Nyelvművelő Kézikönyv 1: 675 földrajzi nevek helyhatározó ragjai a). Ezt bizonyítja az is, hogy a kevésbé ismert magyar helynevek toldalékolásában a magyar anyanyelvűek sem biztosak, illetve mások véleményétől eltérően vélekedhetnek. KISS JENŐ beszél az úgynevezett „bizonytalansági sávról”, amelynek megállapításához nyelvföldrajzi adatokra lenne szükség, ezek alapján meg lehetne állapítani, hogy az egyes beszélők hogyan ragozzák a szomszédos és távolabbi települések neveit (1985: 88–91).

VÖRÖS OTTÓ megállapítása az, hogy a toldalékolás osztályozásának egyik lehetősége alaki mozzanatok alapján besorolni a szóalakokat (1985: 103–109). FERENCZY GÉZÁRA hivatkozik: „Azokhoz a helynevekhez, amelyek *i, m, n, ny* hanggal végződnek, továbbá a *-falu, -szombat* utótagúakhoz és a tájegységek nevének egyik fajtájához *-ban -ben, -ból -ből, -ba -be* rag járul” (1964: 217–218). Viszont ő is megjegyzi, hogy minden fajtában akadnak kivételek. BENKŐ LORÁND és KÁLMÁN BÉLA *Magyar Nyelvtanában* olvasható, hogy a *-vár*

és *-hely* utótagú helynevek és néhány egy szótagú helységnév a *hol?* kérdésre *-t* vagy *-tt* ragot is felvehetnek, pl. *Kaposvárt, Pécssett*.

TOMPA JÓZSEF munkájában (Nyelvművelő Kézikönyv I: 675–677) is olvasható, hogy leginkább a helységnevek véghangzójától, illetve esetleges utótagjától függően alkalmazzuk a ragokat, ez alapján különböző szokások alakultak ki. Első megállapításunk az, hogy a *-ban/-ben*, *-ba/-be* *-ból/-ből* rag járul a világrészek, országok, megyék, külföldi helységek nevéhez, továbbá a *j, m, n, ny, i* végű és a *-falu és -szombat* utótagú összetett magyar helységnevekhez. Másodszor megállapítható, hogy az *-n, -on, -en, -ön; -ra, -re; -ról, -ről* ragcsoportot használjuk a többi magán- és mássalhangzóra végződő helységnevünk esetében. Megállapítható azonban, hogy eltérések és ingadozások is vannak a két ragcsoport használatában.

3.2 Funkcionális megállapítások

BENKŐ LORÁND és KÁLMÁN BÉLA különbséget tesz a hazai és a külföldi helységnevek ragozása között (Magyar Nyelvtan IV. kiadás: 112). WAGNER JÓZSEF (1995: 66–67) viszont rávilágít, hogy a „külföldi” és „hazai” megjelölés nem egészen világos. Ugyanis sok olyan helységnév van, ami külföldi ugyan, de a neve magyar, és ezért úgy kezelendő, mint a hazai helységnevek: *Kassán*, *Aradon* és nem *Kassában*, *Aradban*. Természetesen ez alól is akadnak kivételek: pl. *Egerben*, továbbá a *-város* utótagúak, amelyek szintén *-ból*, *-ba* raggal használatosak. Viszont a *-keszi* utótagúak a *-ról*, *-on*, *-ra* ragokat veszik föl. A külföldi helységnevek közül kivétel: *Lidó*, *Szentpétervár*. WAGNER szól arról is, hogy a helyhatározó ragoknak megkülönböztető szerepük van néhány helységnévben. Például a húsvét előtti *nagyszombat* szótól való megkülönböztetésre használjuk a *Nagyszombatban* alakot. Továbbá a várost és a hasonló nevű megyét is ilyen módon különböztetjük meg: *Tolnán*, de *Tolnában*. A szerint is elkülönül a helynevek toldalékolása, hogy az utótag megtartja-e eredeti köznévi jelentését, vagy a név alkotórészévé válik: 1. *Városligetben*, de *Szigligeten*. 2. *Vadaskertben*, de *Fácánkertben*, 3. *Lukácsfürdőben*, de *Hévízfürdőn*, 4. *Kőbányában*, de *Kőbányán*, stb.

SZABÓ GÉZA is megjegyzi, hogy a *hol?* *hová?* *honnan?* kérdésre felelő általános helyhatározó szerkesztése feltáratlan terület nyelvünkben (1981: 137–139). Ő az empirikus nyelvi anyag hiányában látja az akadályát annak, hogy e téma nem részesült monografikus feldolgozásban.

Ugyanitt olvashatjuk, hogy a helységnevek jelentésszerkezete jellegzetesen tükröződik a ragkapcsolatokban és ezért a ragos alakok olyan információt szolgáltatnak, amelyek a névtan és a grammatika számára is haszonnal járnak. Meg kell vizsgálnunk, hogy hogyan viselkedik a nyelv, amikor ugyanarra a szerepre kettő, esetleg három viszonyító eszköz áll rendelkezésre. Például a *Debrecenben*, *Budapesten*, *Győrött* – *Győrben*, *Pécsett* – *Pécsen* helységnévi határozók mind a *hol?* kérdésre felelő általános határozók. A helységnevek hivatalos formája mellett van egy helyi használatú változat is, amely rövidebb, rövidült alak, és e két név ragozása eltérhet: *Kaposvár* *-on*, *-ott*, *-ra*, de *Kapos* *-ban* *-ból*. A települések egyesítése miatt összerakott helységnevek eredeti ragozásukat megőrzik: *Gencs* + *Apáti* (*Páti*), külső helyviszonyragot kapnak.

Egy-egy vidéki városnak, községnek sajátos ragozása a kisugárzási területén is jól megragadható. SZABÓ GÉZA (1981: 137–139) említi meg a *Nagyszombatban* és a *Trnaván* szembenállását. A szlovákból átvett *Trnava* külső helyraggal való kapcsolódása ma a pozsonyi regionális köznyelvben általános, a *Nagyszombatban* egyre ritkább a nyelvhasználatban. SZABÓ GÉZA levonja azt a következtetést, hogy a nyelvjárásokban az irodalmi köznyelvben működő normáink még ma sem szilárdultak meg. A gyakran használt helységnevek egyre inkább az irodalmi-köznyelvi norma szerint kapcsolják magukhoz a ragot, viszont az Északnyugat-, Nyugat- és Dél-Dunántúlon gyakori a helységnevek helyi szokások szerinti ragozása.

A névhasználat és beszédhelyzet kapcsolata illetve a mindennapi névhasználat kérdésével is számos munka foglalkozik, viszont itt sincs teljes, átfogó tanulmány.

BACHÁT LÁSZLÓ tanulmányában olvasható, hogy a szöveg mindig beszédhelyzet függvénye, és ez vonatkozik a tulajdonnevek használatára is (1981: 227–229). A gazdag magyar tulajdonnévrendszer lehetővé teszi, hogy mindenféle kommunikációs helyzethez megtaláljuk az odailleső formát. A személynevekkel ellentétben a földrajzi nevek esetében az alakváltozatok száma kevesebb a név funkciója miatt. A földrajzi nevek használatában nagy szerepe van, a kommunikáló felek társadalmi osztályhoz, réteghez való tartozásának, életkorának, névismeretének, a kommunikáció helyének és a beszélő szándékának.

A magyar községnevek a mai formájukat a századfordulón lezajlott községnev rendezés alkalmával és az alkalmi változtatásokban nyerték el. Az azonos nevű községek megkülönböztető előtagot kaptak. A mindennapi érintkezésben azonban a kommunikáció helye szabja meg, hogy a beszélő használja-e az előtagot vagy nem. Például Szabolcsban, ha valaki *Fehérgyarmatra* utazik, csak *Gyarmatot* mond, illetve *Kisvárda* helyett szinte mindenki a *Várda* alakot használja. Arra is van azonban példa, hogy az utótagot hagyjuk el: pl.: *Nyíregyháza* helyett *Nyíregy* formát használjuk, vagy *Baktalórántháza* helyett *Baktát* mondunk.

KÁLMÁN BÉLA is megemlíti a helynevek hivatalos elnevezése, illetve a beszédben használt név különbözőségét (1981a: 119-120). Ő beszél arról, hogy gyakran találunk hangtani eltéréseket is a hivatalos név és a szomszédos falvak elnevezései között: pl.: *Szerdahel* (Kaposszerdahely), *Gyíkönyös* (Gyékényes).

3.3 *Nyelvjárási sajátosságok a helynevek ragozásában*

Élő nyelvjárásaink a névgyűjtésben sokkal reálisabban, dinamikusabban rajzolódnak elénk. Az emberközpontúság sokkal markánsabban jelentkezik, mint a korábbi nyelvjárásban.

A mai magyar nyelvben két teljes ragsor (-*ban/ ben*, -*ba /-be*, -*ból /-ből*, -*n /-on/ -en/ -ön*, -*ra/ -re*, -*ról /-ről*) és egy csonka (-*t /-tt*, -*á /-é /-vá /-vé*) működik közre. Továbbá a csonka ragsorból az -*ul/ -ül* ablatívuszi rag már a nyelvjárásokban sem fordul elő. Az -*á/-é/ -vá/ -vé* latívuszi rag a nyugati nyelvjárásban van jelen megőrzött régiségként, pl.: *Győré – Győrré*, *Sárvárú – Sárvárrá*. Továbbá a *Szegedébe – Szögedébe* alakban is az -*é* rag lappang. A nyugati nyelvjárásokban szintén megőrzött archaizmus a -*t*, -*tt* ragos lokatívuszi alak: *Óvárt*, *Kapuvárott* (1981: 137).

SZABÓ GÉZA egyik tanulmányában (1985: 75) a nyelvjáráskutatás és a földrajzi nevek kapcsolatával foglalkozik. Ő is leírja, hogy a földrajzi névi gyűjteményes kötetek nem termékenyítették meg a nyelvjáráskutatásunkat. Kiemeli, hogy az élőnyelvi gyűjtőmunkának a jelentősége, szerepe nem csökkenhet, a feldolgozásra kell irányítani a figyelmet. A földrajzi nevek sok olyan élőnyelvi információhoz juttatnak bennünket, amely más forrásból nem érhető el. Fölhívja a figyelmet arra is, hogy a nyelvhasználatban tükröződő mozgás nem könnyen áttekinthető jelenség. Úgy látja, hogy konfliktus van a helyi nyelvjárások és a köznyelv között. A nyelvi ütközések egy sajátos nyelvi közegben, környezetben zajlanak.

Ugyancsak SZABÓ GÉZA állapítja meg, hogy az egyes községek névanyagának eltérő nyelvállapota a mai nyelvhasználati formák vetületének tekinthető, mert a gyűjtők személye, helyi tapasztalata különböző, így a nyelvi eltérések is jobban érthetőek. Ugyanakkor a földrajzi nevek rámutatnak a köznyelvi formák és a köznyelv terjedésére a nyelvhasználatban. Tehát a földrajzi nevek nyelvi- nyelvhasználati szempontból egy-egy kisebb régió segítségével értelmezhetők. A régiószemléletű élőnyelvi kutatásokban a régió viszonylagos nyelvi egységéből kell kiindulni. Minden élőnyelvi egység viszonylagos, ugyanis egyetlen község, falu, sőt család nyelve sem több, mint viszonylagos területi-nyelvi-nyelvhasználati egység. A régiókutatás a különböző táji nyelvi-nyelvhasználati

egységeket a maga sokrétőségében szemléli, a belső életét az ember-nyelv-táj sokrétű összefüggésében kutatja. Ezek az egységek történeti jelenségek, ennél fogva változnak.

Számos tanulmányt olvastam, amelyekben konkrét területeket, neveket dolgoznak föl a szerzők. Elsőként KISS JENŐ munkáját ismertetem, mely a rábaközi Mihályi helyneveinek helyhatározói ragozásával foglalkozik (1985: 88–91). Első megállapítása az, hogy a helynevek használatának gyakorisága azt mutatja, hogy mely településekkel volt/van szorosabb kapcsolata. Ez alapján Mihályit a Sopron központúság jellemzi. Megfigyelhető, hogy ezen a területen kizorulóban van a hol? kérdésre felelő lokativusi *-t* és a hová? kérdésre felelő lativusi *-á* rag. A *Győrött, Kapuvárott, Szilott-Szilá* alakokat már csak az idősebbek használják. A köznyelvhez való hangtani közeledés jelei mutatkoznak a tulajdonnevek toldalékolt alakjain, ahogy a nyelvjárás közsői rétegében is. A *-ból/-ról* nyelvjárási realizációjából ritkán esik ki a szótagzáró *l*. A *-rú/-rű* és a *-bú/-bű* mellett egyre gyakoribb a *-rul/-rül* és a *-bul/-bül* változat. Az összetett helynevek egy részének rövidebb formában való használata mellett terjed a fiatalabbak körében a hosszabb névformák használata. A vizsgált helynevek 4/5-ben az *-n, -ra, -ról* járul a névhez és csupán 1/5-ben a *-ban, -ba, -ból*.

VÖRÖS OTTÓ a Zala völgyi Őrség egyelemű helyneveinek *hová?* kérdésre felelő helyhatározói alakjait vizsgálta meg (1985: 103–109). Megállapította, hogy ezen a területen a legjelentősebb település Őriszentpéter, vonzáskörzetébe tartozik Szalafő, Ispánk, Nagyrákos, Szatta, Pankasz, Kisrákos és Szaknyér. Ezekből a községekből 118 egyelemű helynevet talált 159 előfordulásban. Az első jelentéscsoportba azok a nevek tartoznak, amelyek mai nyelvünkben is meglévő köznevek. Ezek toldalékolása köznévi jelentésük alapján történik: toldalékolásukat az sem befolyásolja, hogy idő közben az általuk jelölt terület jellege, művelési ága megváltozott. Ebbe a csoportba 27 név tartozik 39 előfordulásban, például: *Árkokho, Hegyre, Ligetbe*.

A második csoportban azok a helynevek vannak, amelyek jelzős szerkezetek előtagjának foghatók föl, de földrajzi köznévi utótagjukat elveszítették: *Bokrosba, Csepelesbe*. Minden név helyhatározó ragos alakját az határozza meg, hogy mi a területre jellemző feltételezhető utótag. Tehát az, hogy külső vagy belső helyragot használunk, a földrajzi köznévi jelentésétől függ.

A harmadik csoportba tartozik 62 név 70 előfordulásban, ezek a tulajdonnév tiszta típusai. Köznévi jelentésük már nem él, vagy képzésük világosan mutatja tulajdonnévi voltukat. Ezek a nevek a *hová?* kérdésre három toldaléktípust vesznek fel: *-ba/ -be, -ra/ -re, -hoz/ -hez/ -höz*. Az utóbbi ragtípus a területet jelölő nevekre nem látszik szabályosnak. Valószínűleg olyan műtárgyat vagy térszint jelöltek, melyek mellett volt művelhető terület.

A belső helyragot egyetlen olyan név veszi fel, ahol a nyelvtani egyeztetés nem a művelési ágat, hanem a domborzatot veszi alapul: *Tütübe*.

Az egyelemű, települést, településrészt jelentő helynevek kivétel nélkül belső helyragot vesznek fel: *Devecserbe, Ikladba, Pankaszba*. Az idegenek kezdik elterjeszteni a *-ra/-re* rag használatát, mert tőlük hallva a helybeliek azt választékosabbnak érzik: *Pankaszra*.

A belső helyragot felvevő nevek közül 5 kivétel van, ezek határrészeket jelölnek, de sem domborzatuk sem művelési águk neve nem indokolja toldalékolásukat: *Ballanyérbe, Eribe, Göcsejbe, Rimánbo, Sinkuba*.

Külső helyviszony ragot a fentiek közül 32 név kap, 36 esetben fordul elő. E nevek nagyobb része a művelési ág alapján kapja toldalékát. A *-ra/-re* toldalékot felvevő altípus másik kategóriájába 12 név 14 előfordulásban tartozik. A jelentés és a toldalék összefüggését domborzati és vízrajzi jelleg határozza meg: *Csörgötre, Kelüre*.

Összefoglalásként megállapítja VÖRÖS OTTÓ, hogy az egyelemű helynevek *hová?* kérdésre válaszoló szólakjait a név jelentése határozza meg. Ez alapján három lehetőség van:

- Ha a név azt jelöli, hogy valami mellett fekszik a terület, akkor a toldalék *-hoz/ -hez/ -höz*.
- Ha a név olyan helyet jelöl, melynek domborzatát vagy művelési ágát megnevező köznévhöz belső helyragot tennénk, akkor a tulajdonnévhez is azt tesszük.
- Azokhoz a helynevekhez, amelyek domborzatát vagy művelési ágát megnevező köznevekhez külső helyragot teszünk a tulajdonnév is ezt veszi fel.

SÁMSON EDGÁR (1963: 336–337) írásában elmondja, hogy helyneveink ragozásában az *-n, -ról/ -ről, -ra/ -re* ragok elterjedőben vannak. Az az érdekes jelenség figyelhető meg, hogy az *-n/-ról/-ra* és a *-t/-é/-á/-ól/-öl* ragozási rendszer nyelvünk történetének egy

szakaszán ugyanazon határozói szerep betöltésére nagyobb teret engedett át a *-ben/-ből/-be* ragrendszernek, mint ma. Nyelvünk nem egyforma ütemben valósítja meg ezt a változást. Példákat is említ:

Lázi falu neve a közmagyar nyelvérzék szerint az említett ragokkal használatos: *-ban/-ból/-ba*. Viszont gyakran előfordul a *Lázin /-ról/-ra* alak is. **Liki** neve is *i*-re végződik mégis a helyi lakosság nyelvében is *Likibe* a hová kérdésre felelő alak.

Győrújfalu megfelelő alakjai is eltérnek az általános magyar nyelvszokásoktól. Nem csak *-ban* hanem *-n* ragot is kaphat. Köznyelvünk az *-n* végű helyneveket a *-ban* típus szerint ragozza, de **Tarjánpuszta** nevének ragozásában ezen a környéken gyakran hallható *Targyánon/-ról/-ra*. **Győrszentiván** nevéhez viszont inkább a *-ban* ragot függesztik, így a *Szentiványon/-ról/-ra* kisebbségben van.

Péterd a nép ajkán *Péterdinek* is hangzik. Ragozása a *Péterden/-ről/-re* mellett *Péterdin, Péterdiről, Péterdire* is lehet.

Köznyelvünk ma már erősen hajlik az *ó, ő* végű helynevek változatlan tövű ragozására. A **Somló** környékén a bor ma is *somlai*, az ország távolabbi részein itt-ott hallható *somlói* elnevezéssel szemben. A palackokon olvasható *tényői* vörös sem **Tényő** népének kiejtését tükrözi, mert ott az *tényei*. Vezetéknevük régiségének hitelét eleve kétséssé teszik azok, akik *ó/ő* végű helynevekből magyarosítva nem gondolnak az ősi alapszóra. (vö: PAIS: 1933: 235-237)

Pannonhalma neve 150 éves múltja ellenére sem gyökerezett meg a nép nyelvében. A környék lakossága ma is *Várbo* (Várba) tart, ha Pannonhalmára jön, de ha a faluba viszi útja, akkor *Szentmártonba* megy.

3.4 Helyneveink ragozásának történeti alakulása

Szinte az összes említett munkában szó van a *-t/-tt* lokativusragról, melyet ma már archaizmusnak tartanak. Ugyanis régebben gyakori volt a hol? kérdésre felelő szerepben, de ma már főként a *-vár*, *-hely* utótagú helységneveinkben fordul elő, valamint *Győr*, *Pécs* és *Vác* helyneveinkben. Újabban azonban már ezekben is kiszorítja a *-t/-tt* ragot az *-n/-on/-en/-ön*, illetve a *-ra/-re*.

Mint láthatjuk a helységnevek ragozásában megállapíthatók bizonyos szabályszerűségek, de nem szabad ezeket mereven kezelni. Ugyanis számolnunk kell kivételekkel, amelyeket a nyelvszokás szentesít.

HAJDÚ MIHÁLY egyik tanulmányában (1991–2: 49–76) a magyar nyelvterület északkeleti részét választotta vizsgálata tárgyául, a hajdani Sáros vármegyét. Rákóczi László gróf (1633–1644) volt a szerzője annak a könyvnek, melyben a naponta megtett utazásinak állomásait jegyezte fel. Több mint 500 különböző helységnév kétezer előfordulással található meg benne. A kötetben szereplő helyneveket több csoportban kell vizsgálni. Az országok és nagyobb tájegységek néha meglepő helyhatározó raggal jelennek meg. Összesen 43 végződés nélküli név fordul elő.

A határozóragok közül a lokativusi a legfeltűnőbb: Sáros esetében 36. Összesen 69 *-t/-tt* ragos nevet találunk. Hasonló képet mutat az *-á/-é* lativusrag is, összesen 108-szor fordul elő.

A hol kérdésre a *-ban/-ben* száma 63, az *-n* ragoké 210. Vannak egyezések a név végződésében, de nem ugyanazok a szabályok érvényesültek.

Legváltozatosabb a hová? kérdésre felelő helyhatározók köre. Mind bel- és külviszonyra utaló alak előfordul az alábbi helységnevek mellett: *Fricska -ba/-ra*, *Bártfa* 1:14 arányban, *Döge* 1:1, *Kistapolcsány* 5:18.

A hol kérdésre felelő *-nál/-nél* valóban adessivusi jelentésű: „közelében”. Honnan kérdésre csak kétszer fordul elő *-tól* rag: *Lublótól*. Hová kérdésre kétszer fordul elő a *-nak/-nek* rag. A *felől/felé* névutók nagy előfordulási számban vannak jelen, jelentéseik: *-ból/-ből*, *-ról/-ről* illetve *-ba/-be*, *-ra/-re* ragokkal esnek egybe.

4. Konkrét névanyag feldolgozása

4.1 Előzmények

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni és elemezni azt a névanyagot, melyet összegyűjtöttem. Különböző területekről, különböző járások helyneveiből állt össze a 406 névből álló adatbázis. Tizenkét járás neveiből válogattam össze az anyagot, egyes járások esetén az összes, mások esetén véletlenszerűen kiválasztott helynevek szerepelnek. A következőkben felsorolom a feldolgozott járásokat, zárójelben feltüntetve a helynevek számát: baktalórántházi (19), egri (38), fehérgyarmati (33), kaposvári (47), körmendi (34), nagykátai (13), nyírbátori (12), sásdi (44), tiszazugi (12), szombathelyi (44), veszprémi (58), zalaegerszegi (52).

A baktalórántházi járást személyes kötődés miatt választottam, mert nagyszüleim a szomszédságában élnek. A többi járás vizsgálata pedig azért érdekes, mert a magyar nyelvterület különböző részeit fedik le.

A névanyagot táblázatba foglaltam, adatbázisban rögzítettem. A táblázat a dolgozat végén, mellékletként megtalálható. Az első oszlopban a helynevek hivatalos névformáját tüntettem föl, a második oszlopban a különböző alakváltozatok találhatóak. Abban az esetben, ha nincs alakváltozat, üresen hagytam a cellát. A következő oszlop tartalmazza azt, hogy milyen helyhatározóragot vesz föl az egyes helynév, illetve annak alakváltozata(i): ezt kódok alapján rögzítettem: 1. külső helyviszonyt jelölő ragok; 2. belső helyviszonyt jelölő ragok; 3. kevert ragelőfordulás. Így könnyebben áttekinthetővé vált a táblázat. A negyedik, utolsó oszlopban a helynevek és alakváltozataik *-i* képzős alakja látható. Csakis töváltkozás esetén tüntettem fel az *-i* képzős alakot, ennek hiányában pedig üresen hagytam a cellát. Ennek az oszlopnak az elemzésekor figyelembe kell venni néhány szabályszerűséget, melyeket az alábbiakban ismertetek.

A *Nyelvművelő kézikönyvben* olvashatjuk, hogy az egyelemű vagy egybe írt „*i*” végű helynevek esetében az *-i* képzős változatban egyetlen *i* hanggá vonjuk össze a kiejtésben és írásban is.

Az *-ó/-ő* végű helynevek esete kissé bonyolultabb. Egyes névszók estében a nyelvtörténet folyamán töváltkozás alakult ki néhány toldalék esetén. Az *-ó/-ő* végű

helyneveknek is más tőalakjához járul az *-i* melléknévképző: *Liptó – liptai, Makó – makai*. A helységnevekben egyre inkább kiszorítja a tőváltozathoz képzett hagyományos származékot a név változatlan tövét megtartó *-i* képzős alak. A hagyományos toldalékos alakok a nyelvjárásokban, regionális köznyelvben és az idősebbek szóhasználatában élnek leginkább (Nyelvművelő kézikönyv I. 1980: 1002–1005).

PAIS DEZSŐ foglalkozik a *Somló: somlai – somlói* változatok kérdésével egyik közleményében. (1933: 235–237).

Néhány történeti magyarázatot ad a két változat kialakulására. A hazánkban gyakran előforduló *Somló* földrajzi név a magyar *som* szó török *sum* megfelelőjének török *-laχ* képzővel alakult származéka. Az *Üllő* helynév pedig egy *-aχ* végű török személynévre megy vissza. Ezek esetében érthető a *Somló – somlai, Üllő – üllei* kapcsolatok keletkezése.

Olyan magyar helyneveknél, melyek *-slav* utótagú szláv személynéveknek megfelelő magyar személynévekből valók, ott az *ó*-val az *-ai* áll szemben, így keletkezik a *Szoboszló – szoboszlai* forma.

Az *-ov* végű szláv átvételek, amelyek képzőtlenül a magyar hangtörténet folyamatától idomítva nyerték az *-ó* szóvéget, *-i* képzős alakjukban a *v* kiesése után az etimologikus és hangtörténeti okokból eredő *ó – ai* viszonylatok analógiás hatása alatt váltják fel a szláv *o-t a*-val: *Ocskó – ocskai*.

Megindult azonban egy fejlődés, mely a szavak puszta és ragos illetve képzős alakjai között érvényesülő analógiás társulások révén az alanyeset alakjához kezdte hasonlítani a ragos illetve képzős formákat, pl: *Szántó – szántói, Somló – somlai*

Ez a változás nem is újkeletű, erről bővebben az említett közleményben.

A névanyag összegyűjtésében számos gyűjtemény rendelkezésemre állt, ezek az alábbiak:

- Baranya megye földrajzi nevei
- Heves megye földrajzi nevei, I. Az egri járás
- Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei, V. Tiszazug
- Kálnási Árpád: A fehérgyarmati járás földrajzi nevei
- Kálnási Árpád Jakab László: A nyírbátori járás földrajzi nevei
- Mező András: A baktalórántházi járás földrajzi nevei
- Pest megye földrajzi nevei, V. A nagykátai járás

- Somogy megye földrajzi nevei
- Vas megye földrajzi nevei
- Veszprém megye földrajzi nevei IV. A veszprémi járás
- Zala megye földrajzi nevei

Ezen gyűjtemények pontos filológiai adatait a dolgozat végén feltüntettem.

4.2 A feldolgozás

Az előző fejezetben leírt szempontok alapján vizsgáltam meg az általam összegyűjtött helyneveket. Elsőként foglalkozom az egyes járásokkal, majd a névanyag összességére jellemző sajátosságokat foglalom össze.

A baktalórántházi járás 19 helynevének 24 előfordulása van, ezek között vannak egyelemű és többelemű helynevek. Az összes egyelemű helynévről megállapítható, hogy a hivatalos névformával megegyezik a helyi használat is. Ezek közül kettő (*Őr*, *Székely*) belső helyviszonyra utaló helyhatározóragot kap, a többi hét (pl. *Apagy*, *Laskod*) pedig külső helyviszonyragot. Tíz többelemű helynév található ebben a csoportban, ezek közül egynek (*Petneháza*) nincs a hivatalostól eltérő alakváltozata. A kételemű helynevek közül hat esetben elmarad az előtag, egy esetben két változat él: az egyik az előtag, a másik az utótag elmaradását mutatja: *Pusztadobos*: *Puszt*/*Dobos*. Egy helynév esetében pedig olyan változat jelenik meg, melyben csak az előtagot használja a köznyelv. Látható egy háromelemű (*Baktalórántháza*) helynév is, melynek a hivatalos formától eltérő három alakváltozata van: *Bakta*, *Lórántháza* és *Nyírbakta*. Tehát egyik esetben az első, másik esetben a második illetve harmadik tag használatos. Továbbá a harmadik esetben egy új előtagot kap a *Bakta* nem hivatalos változat.

A határozóragos alakok tekintetében elmondhatjuk, hogy fennáll az a szabály, hogy a *-háza* utótagú helynevek külső helyviszonyragot kapnak: *Ramocsaházán*, *Ramocsaházáról*, *Ramocsaházára*. Továbbá az is bizonyos, hogy a *-ny*-re végződő helynevek belső helyragot kapnak: *Ibronyba*. A többi magánhangzóra és mássalhangzóra végződő helynévhez külső helyviszonyrag járul TOMPA JÓZSEF (1980: 675-677) megállapítását igazolva. Azt is meg kell említeni, hogy a hivatalostól eltérő két vagy több alakváltozat ragozása megegyezik.

Az *-i* képzős alakokat vizsgálva megállapítható, hogy a 24 alakváltozathoz 5 esetben történt töváltakozás. Ez jellemző a *-háza* utótagú helynevekre, illetve az *ó* és *a* végűekre: *Jákó* – *jáki*, *Petneháza* – *petneházi*.

Az egri járásból 38 helynevet vizsgáltam meg, melyek közül 11 egyelemű és 27 többelemű. Az egyelemű helynevek esetében nem találtam a hivatalostól eltérő alakváltozatot, egynek (*Ostoros*) pedig van köznévi azonosíthatósága. Kilenc helynévhez kapcsolódik külső helyviszonyrag: *Bekölce*, *Kerecsend*, *Noszvaj*. Egy olyan név van, mely

belső helyviszonyragot kap: *Bodony*. A *Demjén* hivatalos névforma mellett létezik egy *Demend* alakváltozat, és a két változat ragozása eltérő: *Demjénbe*, *Demjénbő* illetve *Demendbő*, *Demendrő*, *Demendbe*.

A többelemű helynevek közül 21 esetben marad el a helynév előtagja a köznyelvi formában. Legtöbbször az *Eger*-, *Bükk*- előtagok maradnak el: *Bükkszék*: *Szék*, *Egerszalók*: *Szalók*. Négy esetben a helynév utótagja marad el: *Mónosbél*, *Pétevárasára*, *Szilvásvár*, *Andornaktálya*. Megállapítottam, hogy ezek az utótagok mind közszoói eredetűek. Két többelemű helynévnek nincs a hivatalostól eltérő alakváltozata: *Szarvaskő* és *Váraszó*.

Külső helyviszonyragot kap 23 helynév, közöttük a *-várad* utótagúak is: *Szilvásvár*, *Szilvásvár*, *Szilvásvár*. Belső helyviszonyra utaló rag járul négy helynévhez: *Szentmártonba(n)*, *Szentmártonból*, *Szentmártonba*.

Az *-i* képzős változatokat vizsgálva megállapítható, hogy a *-falva*, *-mező* utótagú helynevekben töváltakozás ment végbe, illetve az *-ó* végű helynevekről is elmondható ugyanez, például: *Visnyó* – *visnyai*.

A fehérgyarmati járásból 33 helynevet vizsgáltam meg, közöttük 14 egyelemű és 19 többelemű található. Az egyelemű helyneveknek nincs köznyelvi alakváltozatuk. Külső helyviszonyragot kap tíz név, például: *Csaholc*, *Darnó*. Belső helyviszonyrag kapcsolódik öt helynévhez, melyek a következők: *Kölcse*, *Kömörő*, *Uszka*, *Zsarolyán*.

Az előtag 17 esetben marad el a köznyelvi formában, továbbá egy név esetében (*Tunyogmatolcs*) két változat létezik, egyik esetben az előtag, máskor az utótag marad el. Egy helynévnek pedig nincs a hivatalostól eltérő változata: *Kisar*.

Külső helyviszonyragot kap 13 helynév, és megegyezik a hivatalos illetve a köznyelvi forma ragozása, például *Botpalád* – *Palád*. Hat esetben belső helyviszonyrag járul a helynevekhez, többnyire az *-i*, *-n*, *-ny* végű helynevekre jellemző ez: *Namény*, *Semjén*, *Istvándi*.

Az *-i* képzős alakokról elmondható, hogy két esetben történik töváltakozás: *Darnó* – *darnaji*, *Kömörő* – *kömöreji*. Nyolc helynév esetében a szóvégi magánhangzó és az *-i* képző közé beékelődik a *j* hang.

A kaposvári járás 47 helyneve között 18 egyelemű található, melyeknek nincs eltérő köznyelvi változatuk. Külső helyviszonyragot mindössze öt helynév kap, pl. *Bodrog*, *Edde*, *Mernye*. A belső helyviszonyrag gyakoribb, összesen 13 esetben fordul elő, leginkább az *-i*,

-m, -ny hangokra végződő helynevekben: *Baté, Ecseny, Polány, Ráksi*. *Baté* esetében két *-i* képzős változat él: *batai – batéi*.

A többelemű helynevek száma 29, melyekből ötnek nincs a hivatalostól eltérő változata: *Kaposfő, Kiskorpád, Újvárfalva*. Az előtag 23 esetben marad el, leginkább a *Kapos-, Somogy-, Magyar-* előtagok esnek ki a köznyelvi használatban: *Kaposfüred, Somogygeszti, Magyaratád*. *Kaposvár* esetében az utótag marad el: *Kapos*. Érdekes, hogy a köznyelvi változat ragozása (belső helyviszonyrag) eltér a hivatalos forma ragozásától (külső helyviszonyrag). Két eltérő alakváltozata van *Szilvásszentmárton* helynévnek, viszont a ragozásuk megegyezik: belső helyviszonyragot kapnak. Külső helyviszonyrag járul 16 helynévhez, pl. *Felsőmocsolád, Kaposhomok*. Belső helyviszonyragot kap 11 többelemű helynév, főleg az *-i, -m, -n, -ny* végűek: *Kisgyalán, Rinyakovácsi*. Kevert ragelőfordulás *Kaposfő* esetében jelentkezik, továbbá *Kaposmérő* hol? kérdésre felelő helyhatározóragja *-ben* és *-n* is lehet a nyelvhasználatban.

Az *-i* képzős változatokra jellemző, hogy az *ó/ő* végű helynevek esetében megy végbe töváltakozás: *Mérő – mérei, Aszaló – aszalai*.

A körmendi járásban 35 helynév található 40 előfordulásban. Ezek közül nyolc egyelemű és 27 többelemű. Az egyeleműek esetében csak hangtanilag eltérő alakváltozatokat találunk, köznévi azonosíthatósága egy helynévnek van: *Nádasd*. Külső helyviszonyrag járul öt helynévhez, például: *Halogy, Ivánc*. Az *Ispánk, Pankasz, Szatta* helynevekhez pedig belső helyviszonyra utaló rag járul. Töváltakozás nem történik az *-i* képzős változatokban.

A többelemű helynevek közül 14 esetben az előtag marad el a köznyelvi használatban, ezek többnyire jelző szerepű előtagok: *Felsőjánosfa, Felsőmarác*. Négy esetben a hivatalos névformától eltérő két alakváltozat van, ezeknek a helyneveknek az utótagja közsói eredetű. A *Rádóckölked* hivatalos névformához három köznyelvi alakváltozat is tartozik: *Kúked : Kiskúked : Puszta*. Mindhárom alakváltozathoz külső helyrag járul, ugyanígy a hivatalos névformához is. Hét helynévnek nincs eltérő köznyelvi változata: *Szaknyér, Katafa*.

A többelemű helynevek közül 23 kap külső helyviszonyragot, többek között a *-hegy, -fa, -tó* utótagúak is. Belső helyrag járul hat helynévhez: *Szaknyér, Harasztifalu*.

Kemestaródfa egyik alakváltozata (*Taródfa*) az *-n*, *-ról*, *-ra* ragokat kapja, másik alakváltozata (*Kemesmál*) előfordul külső és belső helyviszonyraggal is.

Tőváltakozás nyolc helynév esetében fordul elő: *Doroszló – doroszlai*, *Halastó – halastai*.

A nagykátai járásból 13 helynevet gyűjtöttem össze. Ezek között mindössze három egyelemű helynév van: *Farmos*, *Kóka* és *Pánd*, melyeknek nincs hivatalostól eltérő alakváltozatuk. Mindháromhoz külső helyviszonyrag járul, és az *-i* képzős származékokban nem következik be tőváltakozás.

A tíz többelemű helynév közül kilenc esetben az előtag marad el az eltérő változatban: *Tápióság*, *Szentlőrincváta*, *Nagykáta*, egy esetben (*Tápiógyörgye*) pedig nincs eltérő alakváltozat. Külső helyviszonyrag járul kilenc helynévhez, pl. *Nagykáta*, *Tápiószele*. Belső helyviszonyragot kap az *-n* végű *Tápiószentmárton*. Nem következik be tőváltakozás egyik *-i* képzős alakban sem.

A nyírbátori járásban összesen csak 12 helynév szerepel, és mindössze egy egyelemű: *Penészlek*. Ennek a helynévnek nincs köznyelvi változata, és külső helyrag kapcsolódik hozzá. Az *-i* képzős formában nem következik be tőváltakozás.

A többelemű helynevek köznyelvi alakváltozataiban az előtag marad el. Ez az előtag legtöbb esetben a *Nyír-*. Hat helynév külső helyviszonyragot kap, pl. *Bátorliget*, *Kisléta*. Öt pedig belső helyragot: *Császári*, *Mihálydi*.

Az *-i* képzős származékokban nincs tőváltakozás.

Szintén kevés helynév szerepel a tiszazugi járásban, összesen tizenkettő. Ebből három egyelemű: *Csépa*, *Öcsöd* és *Szelevény*. Köznyelvi használatuk megegyezik a hivatalos névvel. Külső helyviszonyrag járul a következőkhöz: *Csépa* és *Öcsöd*, illetve belső helyviszonyrag kapcsolódik *Szelevény* helynévhez. Az *-i* képzős származékok nem rendhagyóak, tehát nincs tőváltakozás.

Négy helynévnek az előtagja marad el a köznyelvi formában, pl. *Tiszainoka*, *Tizsakürt*. *Kunszentmárton* esetében két alakváltozat él: *Szentmárton* és *Kunszent*. Három közsői eredetű utótag marad el *Cibakháza*, *Cserkeszölős* és *Mesterszállás* esetében.

A *Tisza-* előtagú helynevek mindegyikéhez és *Cibakháza*, *Kunszent*, *Mesterszállás* helynevekhez külső helyviszonyrag járul. *Szentmárton* és *Cserkeszölő* helynévhez pedig belső helyviszonyrag kapcsolódik.

Az *-i* képzős alakokban nem következik be töváltakozás.

A sásdi járásból 43 helynevet gyűjtöttem össze 44 előfordulásban. Ez az egyetlen terület, ahol az egyelemű helynevek száma nagyobb (27), mint a többeleműeké (15). Közszói azonosíthatósága nyolc helynévnek van ezek közül, pl. *Ág, Liget*. Alakváltozatokat csak hangtani eltérések miatt jegyeztem föl. 21 egyelemű helynévhez kapcsolódik külső helyrag, mint például *Ág, Bikal, Gerényes*. Belső helyviszonyragot öt helynév vesz föl ebben a csoportban, pl. *Gödre, Köblény*. Két helynév esetében kevert ragelőfordulással találkozunk: *Szágy, Godisa*.

A többelemű helynevek között egy található, melynek az utótagja marad el a köznyelvi használatban, ez a *Szászvár*, és láthatjuk, hogy ez közszói eredetű utótag.

Az előtag elmaradása 14 esetben figyelhető meg, többnyire jelzői eredetű előtagok ezek: *Alsómocsolád, Nagyhajmás*.

Az összes többelemű helynévhez külső helyviszonyrag járul, egy esetben (*Kisbeszterce*) állapítható meg kevert előfordulás.

Az *-i* képzős származékokban hat helyen van töváltakozás, az *ő, ó, é*, végű helynevek esetében. *Kisbeszterce* esetében két alak is lehetséges: *besztercei* és *bisztrikai*.

A szombathelyi járás 44 helynevet tartalmaz, ebből 19 egyelemű és 25 többelemű. Az egyeleműek között egy helynévnek van alakváltozata: *Bozzai: Bárdos*. Közszói azonosíthatósága kettőnek van: *Ólmod, Torony*. Külső helyviszonyragot kap 12 helynév, például *Acsád, Bozsok, Cák*. Hét helynévhez járul belső helyviszonyrag: *Meszlen, Sé, Torony*, és a fent említett *Bozzai* mindkét alakja ezt a ragot kapja. *Torony -i* képzős származékában látható töváltakozás: *tornyai*.

A többelemű helynevek csoportja elég heterogén képet mutat, ugyanis 14 esetben az előtag marad el (*Felsőcsatár, Pusztacsó*), az utótag csupán három esetben marad el (*Tanakajd, Pornóapáti, Gencsapáti*). Ezen kívül hét olyan helynév van, melyeknek nincs a hivatalostól eltérő változatuk (*Lukácsháza, Táplánszentkereszt*). Továbbá vannak olyan helynevek is, melyeknek köznyelvi alakja teljesen eltér a hivatalos névtől: *Balogunyom – Balogfa, Salköveskút – Salfa, Vasszécseny – Lipárt*.

Külső helyviszonyrag járul 16 helynévhez, pl. *Tanakajdon, -ról, -ra*. Belső helyrag járul 9 helynévhez, mint például *Szécsenbe, -ből, -be*. Kevert ragelőfordulással találkozunk négy esetben: *Tana, Felsőcsatár* is ide tartoznak.

Két esetben töváltakozás történik az *-i* képzős alakban: *Csó – csai, Lukácsháza – Lukácsházi*.

A veszprémi járásban 58 helynév található, 24 egyelemű és 34 többelemű. Az egyelemű helynevekre itt is az a jellemző, hogy hangtani eltérések mutatkoznak a hivatalos névformához képest, pl. *Csetény – Csetén*. Közsői azonosíthatósággal nem rendelkeznek ezek a helynevek. Külső helyviszonyragot kap 18 egyelemű helynév, így például: *Bánd, Pula*. Öt esetben kapcsolódik a helynévhez belső helyviszonyrag: *Csetény, Ősi, Tihany. Őskü* esetében kevert ragelőfordulás figyelhető meg.

A többelemű helynevek csoportjában jelentős azoknak a száma (8), melyek nem rendelkeznek a hivatalostól eltérő alakkal: *Bakonybél, Csehbánya, Olaszfalu, Hidegkút*. Mint látjuk, ezek főként közsői eredetű utótaggal rendelkeznek. Az előtag 21 helynév esetében marad el a köznyelvi változatban, pl. *Bakonynána, Balatonfüzfő*. Két esetben marad el az utótag: *Hajmáskér* és *Szentkirályszabadja*. *Pénzesgyőr* helynévnek két alakváltozata él: *Pénzeskut* és *Körösgyőr*.

Jelentős azon helynevek száma, melyekhez külső helyviszonyrag járul, és ezeknek utótagja: *-füred, -oszlop, -világos, -kér, -keszi, -kút, -palota*

Összesen négy helynév van, melyhez belső helyviszonyrag kapcsolódik, pl. *Bakonybél, Tótvázsony*. Kevert ragelőfordulás jelentkezik *Bakonynána* és *Olaszfalu* esetében.

Töváltakozás jelentkezik két esetben: *Almádi – ómádi, Szentkirályszabadja – szabad*.

Utolsóként a zalaegerszegi járást vizsgáltam meg, melyből 52 helynevet választottam ki. Az egyeleműek csoportjába 11 helynév tartozik, és szintén hangtani eltérések jellemzőek a köznyelvi formában. Érdekes, hogy az összes egyelemű helynévhez külső helyviszonyrag járul, pl. *Bazita, Csöde, Padár*. Töváltakozás nem történik az *-i* képzős származékokban.

A többelemű helynevek csoportjában, akárcsak az előző járásban, itt is sok azoknak a száma, melyeknek megegyezik a hivatalos és a köznyelvi alakja, összesen 18 ilyen helynév van (pl. *Albánfa, Andrásbida, Keménfa*). Az előtag 17 esetben marad el: *Kisbucsa, Nemesbuda*. Négy olyan helynévvel találkoztam, melyeknek két köznyelvi alakja is van, az egyik ilyen *Hagyárosbörönd*: *Hagyáros* és *Börönd* változatban is él.

Külső helyviszonyrag járul 37 helynévhez, pl. *Andrásbida, Boncodföldre, Dobronhegy* esetében.

Belső helyraggal csak nyolc esetben találkoztam, főként az *-i* végződésű és a *-falu* utótaggal rendelkező helynevekre jellemző ez. Kevert ragelőfordulás két helynévénél jelentkezik: *Vaspör* és *Zalabesenyő*.

Különös, de az *-i* képzős származékokban nincs olyan, melyben töváltakozás ment végbe.

4.3 Összegzés

Összesen 406 helynevet vizsgáltam meg, az ország különböző területeiről válogatva. Előjáróban annyit meg lehet állapítani, hogy a szabályokat tényleg gyengítik kivételek. A harmadik fejezetben ismertettem néhány szerzőnek a művét, melyek különböző megállapításokat tettek. A következőkben arra is keresem a választ, hogy mennyire állják meg helyüket a fent bemutatott szabályok.

A helynevek ragozásával kapcsolatban az egyik megállapítás az volt, hogy alaki mozzanatok alapján is meg lehet határozni, hogy milyen helyhatározórag kapcsolódik az adott névhez. Az *-i*, *-j*, *-m*, *-n*, *-ny* végű helynevekhez a szakirodalom szerint belső helyviszonyrag járul. Az adatbázisban szereplő helynevek közül 56 ilyen végződésű van, viszont csak 49 helynévre érvényes a szabály, egy- és többeműre egyaránt. A kivételek a következők: *Noszvaj*, *Novaj*, *Gencsapáti*, *Bakonyszentkirály*, *Királyszentistván*, *Vászoly*.

Általában a *-falu* és *-szombat* utótagú helynevekhez is belső helyviszonyrag kapcsolódik a szakirodalom megállapításai szerint. Az általam összegyűjtött helynevek között 15 ilyen utótaggal rendelkező található, és ezekre érvényes a fenti szabály, pl. *Gyöngyösújfalú*, *Németfalú*, *Harasztifalú*. *Olaszfalu* esetében azonban kevert ragelőfordulással találkoztam, mert kapcsolódhat hozzá belső- és külső helyviszonyrag is. Érdekes, hogy a *-falva* utótagú helynevekhez külső helyviszonyrag kapcsolódik: *Bélapátfalva*.

A *-vár* és *-hely* utótagú helynevekhez külső helyviszonyrag járul, tehát ez a szabály megállja a helyét, legalábbis az adatbázis szerint. Ez vonatkozik a következő helynevekre is: *Parádsasvár*, *Szászvár*, *Borzavár*, *Egervár*, *Salomvár*, *Szombathely*, *Mencshely*. Van egy helynév (*Kaposvár*), melynek kétféle ragozása van: a rövidült alak (*Kapos*) belső helyviszonyragot vesz fel, míg a hivatalos alak külsőt.

Az alábbiakban felsorolom azokat az utótagokat, melyek szerepelnek az adatbázisban, és *-n*, *-ról*, *-ra* ragokat vesznek föl. Három ide tartozó helynév *-hegy* utótaggal rendelkezik: *Szenterzsébethegy*, *Daraboshegy* és *Dobronhegy*. Egyetlen helynév van, melynek *-várad* az utótagja: *Szilvásvárad*. Tizenegy helynév rendelkezik *-fa* utótaggal, melyekhez ugyancsak külső helyviszonyrag járul, pl. *Zalaboldogfa*, *Felsőjánosfa*, *Szentpéterfa*. A *-háza* utótagú helynevek is ebbe a csoportba tartoznak: *Baktalórántháza*, *Petneháza*. Megállapítható,

hogy ezek mind közsői eredetű utótagok. Végül a *-keszi* utótagú helynevekről is megállapítható, hogy külső helyviszonyragot kapnak, az adatbázisban egy ilyen szerepel: *Papkeszi*.

A következőkben a funkcionális megállapítások érvényességével foglalkozom. Az első szempont, hogy a többelemű helynevek utótagja megtartja-e eredeti köznévi jelentését, vagy a név alkotórészévé válik. Három olyan helynév van, melyek esetében ezt meg tudtam vizsgálni: *Magosliget*, *Bátorliget* és *Csehbánya*. Mindegyikről megállapítható, hogy külső helyviszonyrag járul hozzájuk, és azért, mert az utótag a név alkotórésze lett. A másik esetre nem áll rendelkezésemre példa.

Általában a hivatalos névforma és a köznyelvi, helyi változatok ragozása megegyezik. Viszont van néhány kivétel: *Kemestaródfa* külső helyviszonyragot kap, alakváltozata (*Kemesmál*) pedig belső és külső helyraggal is előfordul. *Vasszécseny* alakváltozata *Lipárt*, és ez is kevert ragelőfordulással rendelkezik, míg a hivatalos forma csak belső helyraggal fordul elő. *Kunszentmárton* esetében is kettősség fedezhető fel: a *Kunszent* változat *-en*, *-ről*, *-re* ragokat kap, míg a *Szentmárton* alak *-ban*, *-ból*, *-ba* ragokat kap. Végül *Zalaegerszeget* (*-en*, *-ről*, *-re*) kell megemlíteni: *Neszely* változata is létezik, melyhez belső helyviszonyrag járul.

BACHÁT LÁSZLÓ (1981: 227-229) megállapítása az, hogy a kommunikációs helyzet is meghatározza azt, hogy a helynévnek melyik alakváltozatát használjuk. A különböző nyelvjárások esetében például hangtani eltéréseket találunk a hivatalos és a helyi használat között. Összegyűjtöttem ezeket az eseteket is: *Bekölce – Bekőcce*, *Fülesd – Filezsd*, *Szatta – Szata*, *Szőce – Szócce*, *Vasalja – Vasalla*, *Bakóca – Bakolca*, *Gerényes – Görönyös*, *Gyümölcsény – Gyümölcsén*, *Köblény – Köbli*, *Tarrós – Tórós*, *Tékes – Tikös*, *Ják – Gyák*, *Szombathely – Szombathel*, *Zanat – Szanat*, *Nagyrév – Nagyri*, *Csetény – Csetén*, *Mencshely – Mencsel*, *Szápár – Száfár*, *Szentgál – Szengál*, *Vászoly – Vászol*, *Ebergény – Ebörgén*, *Pózva – Pozva*. Az adatbázisban rögzített járások mindegyikében találunk ilyen eltéréseket.

A harmadik fejezetben ismertetett munkák alapján a fenti vizsgálatokat végeztem el. Az alábbiakban pedig néhány saját megfigyelésemet szeretném ismertetni. Elsőként nézzük meg, hogy melyek azok az utótagok, amelyekről a szakirodalom nem tesz említést, és mégis gyakoriak. Öt ilyen emeltem ki: *-tó*, *-dobos*, *-gyarmat*, *-füred* és *-kút*. Ezekkel az

utótagokkal rendelkező helynevek mindegyikéhez külső helyviszonyrag járul: *Ófehértó, Pustadobos, Fehérgyarmat, Kaposfüred, Salköveskút*.

A 406 helynév közül összesen 317 külső helyviszonyraggal szereplő található, a belső helyraggal rendelkező helynevek száma mindössze 64. Tehát a helynevek túlnyomó többsége (kb. 80%) külső helyviszonyraggal használatos. Kevert ragelőfordulás 15 esetben állapítható meg.

A többelemű helynevek száma is jelentősen több (254), mint az egyeleműeké. A legtöbb helynévnek a helyi nyelvhasználatban élnek különböző változatai. Összesen 39 többelemű helynév szerepel az adatbázisban, melynek megegyezik a hivatalos és a helyi alakja. Ez legjellemzőbb a zalaegerszegi járásban, pl. *Alibánfa, Budafa, Németfalva*.

Végül a táblázat utolsó oszlopának tartalmáról szeretnék szólni. Ebben a részben az *-i* képzős származékokkal foglalkoztam. Ennek a fejezetnek az elején megtalálhatóak az erre vonatkozó szabályok. Elsőként az, hogy a szóvégi *i* hang és az *-i* képző egy hanggá vonódik össze ejtésben és írásban is. Ez a kijelentés teljes mértékben megállja a helyét: *Egercsehi – csehi, Vámosoroszi – oroszi*. A töváltakozás tekintetében kissé bonyolultabb a helyzet, mert legjellemzőbb az *ó/ő/a* végű helynevek esetében, pl. *Darnó – darnaji, Doroszló – doroszlai, Mérő – mérei*. Viszont vannak olyan helynevek, melyek a fenti hangokra végződnek, mégsem következik be töváltakozás: *Egerszeg – egerszegi*. Összesen 24 esetben következik be töváltakozás, tehát még mindig ez a domináns.

Tizenhat esetben azzal a jelenséggel találkoztam, hogy a szóvégi magánhangzó és az *-i* képző közé beékelődik egy *j* vagy *s* hang: *Mada – madaji, Milota – milotaji*.

Úgy gondolom ez a névanyag elegendő információt szolgáltatott ahhoz, hogy a már ismert szabályokat ennek tükrében nézzük. Hiszen az ország különböző nyelvterületeiről gyűjtöttem a helyneveket, így átfogó képet kaptam. Ennek alapján újra megállapítható, hogy a helynevek ragozása bonyolult témakör, még nekünk, magyar anyanyelvűeknek is, mert nem tudunk egy kivétel nélküli szabályrendszert alkotni.

A szakirodalomban olvasott megállapítások kb. 90%-ban megállják a helyüket, a kivételeket a fentiekben ismerttettem. Az általam vizsgált helynevek között is akadt olyan, melyre nem volt érvényes az adott szabályszerűség, így próbáltam néhány saját megfigyelést is ismertetni, azt remélve, hogy hozzájárulhatok ehhez az érdekes és egyben összetett kérdéskörhöz.

Szakirodalom

- BACHÁT LÁSZLÓ (1981), *Beszédhelyzet és névhasználat*. In: MNyTK. 160: 227–229
- BALOGH DEZSŐ-GÁLFFY MÓZES- J. NAGY MÁRIA szerk. (1971), *A mai magyar nyelv kézikönyve*. Bukarest.
- BARTHA CSILLA (1997), *Helységneveink ragozása határaikon innen és túl*. In: Szerk. Kiss Gábor- Gábor: Szavak- nevek- szótárak, Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára. Bp. 49–62.
- BENKÓ LORÁND (1980), *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegeimlékei*. Bp. 225–234.
- BÍRÓ FERENC (2000), *Nyelvjárási sajátosságok Körösladány helyneveiben*. In: MNyj. 38: 51–60.
- É.KISS – KIEFER – SIPTÁR (1999), *Új magyar nyelvtan*. Bp. 198–210
- GRÉTSY LÁSZLÓ, KOVALOVSKY MIKLÓS szerk. (1980), *Nyelvművelő Kézikönyv I*. Bp. 1002–1005.
- HAJDÚ MIHÁLY (1991-2), *Adatok a XVII. századi helységneveink határozóraghasználatához*. In: Néprajz és Nyelvtudomány 34(1991-2): 49–76
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), *Magyar Helynévkutatás 1958-2002*. Debrecen. 117–120.
- IMRE SAMU (1971), *A mai magyar nyelvjáráások rendszere*. Bp. 357–358
- JUHÁSZ DEZSŐ: *Névtan és nyelvföldrajz*. In: MNy. 89: 72–77
- KÁLMÁN BÉLA (1966), *Nyelvjáráásaink*. Bp. 51–52
- KÁLMÁN BÉLA (1981a), *Hivatalos név, szólítónév, említőnév*, In: MNyTK. 160: 119–120
- KESZLER BORBÁLA szerk. (2000), *Magyar Grammatika*. Bp. 183–223
- KISS JENŐ (1985), *Helynevek helyhatározói ragozása a rábaközi Mihályiban*. In: Nyr. 109: 88–91
- KISS JENŐ szerk. (2001), *Magyar dialektológia*. Bp. 314–320
- KOROMPAY KLÁRA: *Névszóragozás* In: TNyt. (1992): 355–410. TNyt. (1991): 284–318
- MMNyR. = A mai magyar nyelv rendszere. I-II. Szerk. TOMPA JÓZSEF. Bp., 1961
- MNy. = Magyar nyelv
- MNyj. = Magyar Nyelvjáráások
- MNyTK. = Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai
- Nyr. = Magyar Nyelvőr

- PAIS DEZSŐ (1933), *Kisebb közlemények*. In: MNy. 29: 235–237.
- RÁCZ ENDRE (1976), *A mai magyar nyelv* Bp. 196–203.
- SÁMSON EDGÁR (1963), *Helyneveink ragozásához*. In: MNy. 59: 336–337
- SEBESTYÉN ÁRPÁD (1967), *Újabb eredmények és feladatok földrajzinév-kutatásunkban*. In: MNyj. 13(1967): 29–55.
- Srukt.MNy. = Strukturális magyar nyelvtan 3. Szerk. KIEFER FERENC. Bp., 2000
- SZABÓ GÉZA (1981), *A helységnevek ragozásának nyelvföldrajzi és nyelvészeti kérdése*. In: MNyTK. 160: 137–139.
- SZABÓ GÉZA (1985), *Földrajzi nevek és nyelvjáráskutatás*. In: MNyTK. 170: 75–82.
- SZABÓ GÉZA (1989), *A földrajzi nevek és az élőnyelvi kutatások*. In: MNyTK. 183: 166–170.
- TNyt. = A magyar nyelv történeti nyelvtana. I-II./ 1., 2. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp., 1991-1995
- TOMPA JÓZSEF (1970), *A mai magyar nyelv rendszere. I-II.* Bp. I./552–573; II./175–179
- TOMPA JÓZSEF (1980), *Földrajzi nevek helyhatározó ragjai*. In: Nyelvművelő Kézikönyv I: 675–677.
- VÖRÖS OTTÓ (1985), *A Zala völgyi Órség egyelemű helyneveinek hová? kérdésre felelő helyhatározó alakjaihoz*. In: MNyTK. 170: 103–109
- WAGNER JÓZSEF (1955), *Néhány megjegyzés a helységnevek helyhatározó ragjai dolgában*. In: Nyr. 79: 66–67.

A névfeldolgozáshoz használt művek jegyzéke

- Baranya megye földrajzi nevei* I.-II. Szerk. PESTI JÁNOS Pécs 1982
- Heves megye földrajzi nevei, I. Az egri járás*, szerk. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványa 125.szám, Bp. 1970
- Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei, V. Tiszazug* szerk. BALOGH LAJOS, ÖRDÖG FERENC Jászberény-Kunszentmárton, 1994
- KÁLNÁSI ÁRPÁD: *A fehérgyarmati járás földrajzi nevei* Debrecen, 1984
- KÁLNÁSI ÁRPÁD-JAKAB LÁSZLÓ: *A nyírbátori járás földrajzi nevei* Nyírbátor, 1987
- MEZŐ ANDRÁS: *A baktalórántházi járás földrajzi nevei*, Nyíregyháza, 1967
- Pest megye földrajzi nevei, V. A nagykátai járás*. Szerk. BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC. Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiadványa, Piliscsaba, 2002
- Somogy megye földrajzi nevei*. Szerk. VÉGH JÓZSEF Bp. 1974
- Vas megye földrajzi nevei*. Szerk. Vas megyei múzeumok igazgatósága, Szombathely 1982
- Veszprém megye földrajzi nevei, IV. a veszprémi járás* szerk. BALOGH LAJOS, ÖRDÖG FERENC, VARGA MÁRIA, Bp. 2000
- Zala megye földrajzi nevei* szerk. PAPP LÁSZLÓ és VÉGH JÓZSEF, Zalaegerszeg, 1964

Függelék

hivatalos névforma	alakváltozatok	határozó ragos	-i képzős
		1. külső helyrag	
		2. belső helyrag	
		3. kevert előfordulás	
baktalórántházi járás			
Apagy		1.	
Baktalórántháza	Bakta	1.	bakti
Baktalórántháza	Lórántháza	1.	lórántházi
Baktalórántháza	Nyírbakta	1.	baktaji
Besenyőd		1.	
Laskod		1.	
Levelek		1.	
Magy		1.	
Nyíribrony	Ibrony	2.	
Nyírkékó	Jákó	1.	jáki
Nyírkércs	Kércs	1.	
Nyírmada	Mada	1.	madaji
Nyírtét	Tét	1.	
Ófehértó	Fehértó	1.	fehértóji
Ófehértó	Fejértó	1.	fejértóji
Őr		2.	
Petneháza		1.	petneházi
Pusztadobos	Pusztá	1.	pusztaji
Pusztadobos	Dobos	1.	
Ramocsaháza	Ramacsa	1.	ramacsaji
Ramocsaháza		1.	
Rohod		1.	
Székely		2.	székeji
Vaja		1.	vaji
Egri járás			
Andornaktálya	Andornak	1.	
Bekölce	Bekőcce	1.	bekőcçi/bekőccei
Bélapátfalva	Apátfalva	1.	apátfalvi
Bodony		2.	
Bükkszék	Szék	1.	
Bükkszenterzsébet	Erzsébet	1.	
Bükkszentmárton	Szentmárton	2.	
Demjén	Demend	-be/-ből: bő/-rő/-be	
Egerbakta	Bakta	1.	
Egerbocs	Bocs	1.	
Egercsehi	Csehi	2.	csehi
Egerszalók	Szalók	1.	
Egerszólát	Szólát	1.	szólátyi
Erdőkövesd	Kövesd	1.	
Hevesaranyos	Aranyos	1.	aranyosi

Istenmezeje	Mező	1.	mezei
Kerecsend		1.	
Kisfüzes	Fizes/Füzes	1.	
Maklár		1.	
Mátraballa	Balla	1.	
Mátraderecske	Derecske	1.	
Mónosbél	Mónos	2.	
Nagytálya	Tája	1.	
Nagyvisnyó	Visnyó	1.	visnyai
Noszvaj		1.	
Novaj		1.	
Ostoros		1.	
Parásdsavár	Sasvár	1.	
Pétervására	Peterke	1.	péterkei
Recsk		1.	
Szajla		1.	
Szarvaskő		2.	szarvaskövi
Szentdomonkos	Domonkos	1.	
Szilvásvárad	Szilvás	1.	
Tarnalelesz	Lelesz	1.	
Tarnaszentmária	Szentmári	1.	szentmarjai
Váraszó		1.	
Verpelét		1.	
Fehérgyarmati járás			
Botpalád	Palád	1.	
Csaholc		1.	csahouci
Darnó		1.	darnaji
Fehérgyarmati	Gyarmat	1.	
Fülesd	Filezsd	1.	
Gyügye		1.	gyügyei
Kérsemjén	Semjén	2.	
Kisar		2.	
Kisnamény	Namény	2.	
Kispalád	Palád	1.	
Kisszekeres	Szekeres	1.	
Kölcse		2.	
Kömörő		2.	kömöreji
Magosliget	Liget	1.	
Mánd		1.	
Milota		1.	milotaji
Nábrád		1.	
Nagyszekeres	Szekeres	1.	
Nemesborzova	Borzova	1.	borzovaji
Panyola		1.	panyolaji
Penyige		1.	penyigei
Sonkád		1.	
Szamosújlak	Újlak	1.	
Szatmárcseke	Cseke	2.	csekeji

Tiszabecs	Becs	1.	
Tiszacsécse	Csécse	1.	
Tiszakóród	Kóród	1.	
Tunyogmatolcs	Tunyog/Matoucs	1.	
Túristvándi	Istvándi	2.	
Túrricse	Ricse	1.	ricseji
Uszka		2.	uszkaji
Vámosoroszi	Oroszi	2.	
Zsarolyán		2.	
Kaposvári járás			
Baté		2.	batai:batéi
Bodrog		1.	
Büssü		2.	
Ecseny		2.	
Edde		1.	
Felsőmocsolád	Mocsolád	1.	
Gadács		1.	
Gige		2.	
Igal		2.	
Kaposfő:Szomajom		3.	
Kaposfüred	Füred	1.	
Kaposgyarmat	Gyarmat	1.	
Kaposhomok	Homok	1.	
Kaposkeresztúr	Körösztur	1.	
Kaposmérő	Mérő	-be:-n/-bü/-be	mérei
Kospula	Pula	2.	
Kaposújlak	Újlak	1.	
Kaposvár	Kapos	2.	
Kaposvár		1.	
Kazsok		2.	
Kisgyalán	Gyalán	2.	
Kiskorpád		1.	
Magyaratád	Atád	1.	
Magyaregres	Egrös	1.	
Mernye		1.	
Mezőcsokonya	Csokonya	2.	
Mosdós		1.	
Nagybajom	Bajom	2.	
Nagyberki	Berki	2.	berki
Osztopán		2.	
Polány		2.	
Ráksi		2.	ráksi
Rinyakovácsi	Kovácsi	2.	kovácsi
Somodor		2.	
Somogyaszaló	Aszaló	2.	aszalai
Somogygeszti	Geszti	2.	geszti
Somogyjád	Jád	1.	
Somogyárd	Sárd	1.	

Somogyszil	Szil	2.	
Szentbalázs		1.	
Szentgáloskér	Kér	1.	
Szilvásszentmárton	Szemmárton	2.	
Szilvásszentmárton	Szilvás	2.	
Toponár		2.	
Újvárfalva		1.	
Várda		2.	
Zimány		2.	
Zselickislak	Kislak	1.	
Zselicszentpál	Szempál	1.	
Körmendi járás			
Csákánydoroszló	Csákán	2.	csákányi
Csákánydoroszló	Doroszlu	2.	doroszlai
Daraboshegy		1.	
Egyházashollós	Hollós	1.	
Egyházasrádós	Rádóc	1.	
Felsőjánosfa	Jánosfa	1.	
Felsőmarác	Marác	1.	
Halastó		1.	halastai
Halogy		1.	
Harasztifalu	Haraszti	2.	haraszti
Hegyháthodász	Hadász	2.	
Hegyhátsál	Sál	Sába, Sábu, Sába	
Hegyhátszentmárton	Szemmárton	2.	szemmártonyi
Horvátnádajka	Nádalla:Nádolla	1.	nádolli
Ispánk		2.	
Ivánc		1.	
Katafa		1.	
Kemestaródfa	Toródfa	1.	
Kemestaródfa	Kemesmál	3.	
Kisrákos	Kisráks	1.	
Körmend		1.	
Magyarszecsőd	Szecsőd	1.	
Molnaszecsőd	Mónaszecsőd	1.	
Nádasd		1.	
Nagykölked	Nagyküked:Küked	1.	
Nagymizdó	Mizdó	1.	mizdai
Nagyrákos	Rákos	1.	
Nemesrempehollós	Nemes	1.	
Nemesrempehollós	Rempe	1.	
Őrimagyarósd	Magyarósd	1.	
Pankasz		2.	
Pinkamindszent	Mencent	1.	
Rádóckölked	Küked	1.	
Rádóckölked	Kisküked	1.	
Rádóckölked	Puszta	1.	
Szaknyér		2.	

Szarvaskend		1.	
Szatta	Szata	2.	
Szőce	Szócce	1.	
Vasalja	Vasalla	1.	vasalli
Pest megye, nagykátai járás			
Farmos		1.	
Kóka		1.	
Nagykáta	Káta	1.	
Pánd		1.	
Szentlőrinc-káta	Lőrinc-káta	1.	
Szentmárton-káta	Márton-káta	1.	
Tápióbicske	Bicske	1.	
Tápiógyörgye		1.	
Tápióság	Ság	1.	
Tápiószecső	Szecső	1.	
Tápiószele	Szele	1.	
Tóalmás	almás	1.	
Tápiószentmárton	Szemmárton	2.	
Nyírbátori járás			
Bátorliget	Liget	1.	
Kisléta	Léta	1.	
Máriapócs	Pócs	1.	
Nyírbátor	Bátor	2.	
Nyírbéltek	Béltek	1.	
Nyírbogát	Bogát	1.	
Nyírcsászári	Császári	2.	császári
Nyírgyulaj	Gyulaj	2.	
Nyírmihálydi	Mihálydi	2.	mihálydi
Nyírpilis	Pilis	1.	pilisi
Penészlek		1.	
Pócspetri	Petri	2.	petri
Baranya megye			
sásdi járás			
Ág		1.	
Alsómocsolád	Mocsolád	1.	
Bakóca	Bakolca	1.	
Baranyajenő	Jenő:Gyenő	1.	jenei:gyenei
Bikal		1.	
Csikóstóttós	Tüttös:Tútös:Tüjtös:Tüttös:Töttös	1.	
Egyházaskozár	Kozár:Kazár	1.	
Egyházaskozár	Ráckozár	1.	
Felsőegerszeg	Egerszög:Egerszeg	1.	egerszögo:egerszegi
Felsőmindszent	Mindszent	1.	
Gerényes	Görönyös	1.	
Godisa		3.	
Gödre		2.	
Gyümölcsény	Gyümöcsén:Gyümücsün	2.	
Hegyhátmaróc	Maróc	1.	

Jágónak		1.	
Kaposszekcső	Szekcsü:Szekcső	1.	
Kárász		1.	
Kisbeszterce	Beszterce:Besztörce:Bisztrice:Bisztric	3.	besztörcei, bisztrikai
Kisvaszar	Vaszar	1.	
Köblény	Köbli	2.	
Liget		1.	
Mágocs		1.	
Magyaregregy	Egrögy	1.	
Mecsekpölöske	Pölöske	1.	
Mékényes	Mökönyös:Mökényös	1.	
Meződ		1.	
Nagyhajmás	Hajmás:Hagymás	1.	
Oroszló		1.	oroszlai
Palé		2.	palai
Sásd		1.	
Szágy		3.	
Szalatnak	Szalanka:Szalokna	1.	
Szárász		1.	
Szászvár	Szász	1.	
Szatina		1.	
Tarrós	Tórós	1.	
Tékes	Tékös	1.	
Tékes	Tékes	1.	
Tófü		1.	
Tormás		1.	
Varga		1.	
Vásárosdombó	Dombó	1.	dombai
Váznok		1.	
Vékény		2.	
szombahelyi járás			
Vas megye			
Acsád		1.	
Balogunyom	Balogfa	3.	
Bozzai		2.	
Bozzai	Bárdos	2.	
Bozsok		1.	
Bucusu		2.	
Bük		1.	
Cák		1.	
Csepreg		2.	
Felsőcsatár	Csatár	3.	
Gencsapáti	Gencs	1.	
Gyöngyösfalu		2.	
Horvátlövő		1.	
Horvátzsidány	Zsidány	2.	
Ják	Gyák	1.	
Kiszsídány		2.	

Kőszeg		1.	
Kőszegdorozló	Dorozló	1.	
Kőszegpaty	Paty	1.	
Kőszegszerdahely	Szerdahel	1.	
Lukácsháza		Lukácsházo, Lukácsházán, Lukácsházáru, Lukácsházáro	luklácsházi
Meszlen		2.	meszlenyi
Nemesbőd	Bőd	1.	
Nemescsó	Csó	2.	
Ólmod		1.	
Peresznye		1.	
Pornóapáti		2.	pornóapáti
Pornóapáti	Pornó	2.	
Pusztacsó	Csó	2.	csai
Salköveskút	Salfa	1.	
Salköveskút	Köveskut	1.	
Sé		2.	
Sőpte		1.	
Szentpéterfa	Péterfa	1.	
Szombathely	Szombathel	1.	
Tanakajd		1.	
Tanakajd	Tana	3.	
Táplánszentkereszt		1.	
Torony		2.	tornyai
Tömörd		1.	
Vasasszonyfa	Nagyasszomfa	1.	
Vasasszonyfa	Kisasszomfa	1.	
Vaskeresztes	Keresztes	1.	
Vassurány	Surány	2.	
Vasszécseny	Szécsen	2.	szécsenyi
Vasszécseny	Lipárt	3.	
Vasszilvág	Szivág	1.	
Vát		1.	
Velem		2.	
Zanat	Szanat	1.	
Jász-Nagykun tiszazugi járás			
Cibakháza	Cibak	1.	
Csépa		1.	
Cserkeszlő	Cserke	2.	cserkeszlői
Kunszentmárton	Szentmárton	2.	
Kunszentmárton	Kunszent	1.	
Mesterszállás	Mester	1.	
Nagyrév	Nagyri	1.	
Őcsöd		1.	
Szelevény		3.	
Tiszainoka	Inoka	1.	

Tiszaürt	Kürt	1.	
Tiszasas	Sas	1.	
Tiszug	Ug	1.	
Veszprémi járás			
Bakonybél		2.	
Bakonynána	Nána	3.	
Bakonyoszlop	Oszlop	1.	
Bakonyszentkirály	Szentkirály	1.	
Bakonyszentlászló	Szentlászló:Szenlászló:Szellászló	1.	
Balatonalmádi	Ómádi	2.	ó mádi
Balatonfőkajár	Kajár	1.	
Balatonfüred	Füred	1.	
Balatonfűzfő	Fűzfő	1.	
Balatonkenese	Kenese	1.	
Balatonszőlős	Szöllős	1.	
Balatonudvari	Udvari	2.	udvari
Balatonvilágos	Világos	1.	
Bánd		1.	
Berhida		1.	
Borzavár		1.	
Csajág		1.	
Csehbánya		1.	
Csesznek		1.	
Csetény	Csetén	2.	
Dudar		1.	
Felsőörs		1.	
Fenyőfő		1.	
Gyulafirátót	Rátót	1.	
Hajmáskér	Hajmás	1.	
Hárskút	Hárskut	1.	
Herend		1.	
Hidegkút		1.	
Jásd		1.	
Királyszentistván	Szentistván	1.	
Küngös		1.	
Litér		1.	
Lókút		1.	
Márkó		1.	
Mencshely	Mencsel	1.	
Nagyesztergár	Esztergár	1.	
Nemesvámos	Vámos	1.	
Olaszfalu		3.	olaszfalusi
Ósi		2.	-ósi
Öskü		3.	
Papkeszi	Keszi	1.	keszi
Pénzesgyőr	Pénzeskut	1.	
Pénzesgyőr	Körösgyőr	1.	
Porva		1.	

Pula		1.	
Sóly	Sój	2.	
Szápár	Száfár:Cáfár	1.	
Szentgál	Szengál	1.	
Szentkirályszabadja	Szabadja	1.	
Szentkirályszabadja	Szentkiráj	1.	
Szentkirályszabadja	Szabadi	1.	szabadi
Tés		1.	
Tihany		2.	
Tótvázsony		2.	
Városlőd		1.	
Várpalota	Palota	1.	
Vászoly	Vászol:Vászó	1.	
Veszprém		2.	
Veszprémfajsz	Fajsz	1.	
Vilonya		1.	
Zirc		1.	
Zala megye			
zalaegerszegi járás			
Alibánfa		1.	
Alsónemesapáti	Apáti	2.	
Andráshida		1.	
Babosdöbréte	Döbréte	1.	
Bagodvitenyéd	Bagod	1.	
Bagodvitenyéd	Vitenyéd	1.	
Bazita		1.	
Boncodfölső	Boncotfőd	1.	
Botfa		1.	
Böde		1.	
Budafa		1.	
Csácsbozsok	Csács	1.	
Csácsbozsok	Bozsok	1.	
Csöde		1.	
Dobronhegy	Dobrahegy	1.	
Ebergény	Ebürgén	2.	
Egervár		1.	
Felsőbagod	Bagod	1.	
Gósfá		1.	
Gyűrűs		1.	
Hagyárosbörönd	Börönd	1.	
Hagyárosbörönd	Hagyáros	1.	
Hottó		1.	
Kávás		1.	
Kemendollár	Kemend	1.	
Kemendollár	Ollár	1.	
Keménfa		1.	
Kisbucsa	Bucsa	1.	
Kiskutas		1.	

Kispáli		2.	
Misefa		1.	
Nagykutas		1.	
Nagypáli		2.	
Nemeshetés	Hetés	2.	
Németfalu		2.	
Orbányosfa		1.	
Ozmánbük	Bük	Bügbe, Bügbü, Bügbe	
Padár		1.	
Petőhenye	Henye	2.	
Pókaszepetk		1.	
Pókaszepetk	Pókafa	1.	
Pókaszepetk	Szepetk	1.	
Pózva	Pozva	1.	
ságod		1.	
Salomvár		1.	
Szenterzsébethegy	Örzsebet:Örzsehegy	1.	
Vasboldogasszony	Bódogasszon	2.	
Vaspör		3.	
Vöckönd		1.	
Zalabesenyő	Besenyő	3.	
Zalaboldogfa	Boldokfa	1.	
Zalacséb	Csép	1.	
Zalaegerszeg	Egerszeg	1.	
Zalaegerszeg	Neszelej	2.	
Zalaháshágy	Háságy	1.	
Zalaistvánd	Istfánd	1.	
Zalalövő	Lövő	1.	
Zalaszentgyörgy	Szengyörgy	1.	
Zalaszentlőrinc	Szellőrinc	1.	